

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi

Journal of Turkish Language and Literature

Başvuru | Submitted 23.06.2024
Revizyon Talebi | Revision Requested 16.10.2024
Son Revizyon | Last Revision Received 23.12.2024
Kabul | Accepted 05.02.2024

Araştırma Makalesi | Research Article

🔓 Açık Erişim | Open Access

Şeyh Vasfî ve *Hikemiyyât-ı İslâmiyye* Adlı Tercümesi

Sheikh Vasfî and His Translation Titled *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*

Eren Ertürkoğlu¹

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Şırnak, Türkiye

Öz

Klasik Türk edebiyatı taraftarı Ara Nesil müelliflerinden Şeyh Vasfî (ö. 1910), telif ve tercüme birçok eser kaleme almıştır. *Hikemiyyât-ı İslâmiyye* isimli eseri Sa'dî-i Şîrâzî'nin (ö. 691/1292) *Bostân* ve *Gülistân* isimli eserlerinden seçme yapılarak oluşturulmuş bir tercümedir. Bir mukaddime ile metin bölümlerinden oluşan eserin metin bölümü kendi içinde manzum ve mensur kısımların tercümeleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Şeyh Vasfî, eserin mukaddime bölümünde Doğu-Batı edebiyatları arasında mukayese yaparak Doğu edebiyatının daha üstün olduğunu belirtmekte ve Doğu edebiyatından tercüme yapılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Metin bölümünde ise bu duruma bir örnek teşkil edecek şekilde Doğu edebiyatının önemli isimlerinden Sa'dî-i Şîrâzî'nin -ağırlıklı olarak- *Gülistân* ve *Bostân*'ından 248 parçayı seçerek nesir şeklinde tercüme etmektedir. Bu çalışmada, Şeyh Vasfî'nin biyografisi ile şiir, mektup, sohbet, ders kitabı ve tercüme türünden eserleri sunulmakta, ardından *Hikemiyyât-ı İslâmiyye* isimli eseri muhteva, tercüme dili ve usulü yönünden incelenmektedir. Muhteva incelemesi, hem mukaddime hem de metin kısımları incelenerek yapılmıştır. Dil özellikleri bakımından inceleme, kullanılan kelimelerin kökenlerine, kullanılan terkiplere ve deyim-atasözü kullanımına göre yapılmıştır. Tercüme usulü ise tercüme türü ve tercüme stratejilerine göre incelenerek belirlenmiştir. Bu incelemelerden sonra *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*'nin latinize edilmiş hâli sunulmuş ve böylelikle hem Osmanlı edebiyatına hem de tercüme literatürüne katkıda bulunulmuştur.

Abstract

Sheikh Vasfî, one of the authors of the Ara Nesil, who was a supporter of classical Turkish literature, wrote many works in both translation and original works. His work *Hikemiyyât-ı İslâmiyye* is a translation of Sa'dî Shirâzî's *Bûstân* and *Gulistân*. The text part of the work, which consists of an introduction and text sections, is divided into two parts: translations of the verse and prose parts. In the introduction, Sheikh Vasfî makes a comparison between Eastern and Western literatures and argues for the superiority of Eastern literature and emphasizes the necessity of translations from Eastern literature. In the text section, as an example of this situation, he selects 248 pieces from the *Gulistân* and *Bûstân* of Sa'dî Shirâzî, one of the prominent names of Eastern literature, and translates them into prose. In this study, Sheikh Vasfî's biography and his works in the genres of poetry, letters, conversation, textbooks and translations are presented, and then his work *Hikemiyyât-ı İslâmiyye* is analyzed in terms of its content, translation language and methodology. The content of *Hikemiyyât-ı İslâmiyye* was determined by analyzing the text's introduction and the translation itself; its linguistic features were analyzed according to the origins of the words used, the phrases used, and the use of idioms and proverbs; and its translation method was analyzed according to the type of translation and translation strategies. Following this comprehensive analysis, the latinized version of *Hikemiyyât-ı İslâmiyye* is presented, thereby enriching both Ottoman and translation studies.

Anahtar Kelimeler

Şeyh Vasfî • Hikemiyyât-ı İslâmiyye • Tercüme • Bostân, Gülistân

Keywords

Sheikh Vasfî • Hikemiyyât-ı İslâmiyye • Translation • Bûstân, Gulistân

“ Atıf | Citation: Ertürkoğlu, Eren. "Sheikh Vasfî and His Translation Titled *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi–Journal of Turkish Language and Literature* 65, no. 1 (2025): 89–129. <https://doi.org/10.26650/TUDED-2025-1503748>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Ertürkoğlu, E.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Eren Ertürkoğlu erenerturkoglu@hotmail.com

Extended Abstract

The period, which is called the “Ara Nesil” and formed by some authors between Tanzimat literature and Servet-i Fünûn literature, can be categorized into three groups: Proponents of classical Turkish literature, those who are between the old and the new, and the innovators. Sheikh Vasfî is an author of the Ara Nesil who supports classical Turkish literature. He has a number of original works as well as translated works. His work titled *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*, which is discussed in this study, is a translated work and will be latinized and analyzed by us, thus contributing both to the literature of translation and Ottoman literature.

Sheikh Vasfî's *Hikemiyyât-ı İslâmiyye* is a selected translation of *Gulistân* and *Bûstân*, the works of a famous name from the classical period of Persian literature, namely Sa'di Shirâzi, indicating that he was a supporter of classical literature. The work consists of an introduction and a text part, which is further divided into two parts: Verse and prose parts.

After presenting the biography of the translator and his works in the genres of poetry, letters, conversation, textbooks and translations, *Hikemiyyât-ı İslâmiyye* is analyzed and latinized in terms of content, translation language and methodology. In terms of content, both the introduction of the text and the translation itself are analyzed. The introduction is prepared as a manifesto text that displays the side and stance of the translator, and it is also constructed with a content that includes sections, such as “dedication, reason for translation” similar to the introduction of the works of classical literary authors. In other words, the translator introduces his translation with an introduction that combines the modern and the traditional. The text part was prepared as a prose translation of prose and verse pieces with wisdom features. It was determined that most of the source expressions in the prose part were taken from *Gulistân* and a few from *Nasihât al-Muluk*, while the source expressions in the verse part were taken from *Bûstân*. The language used by the translator in his translation is analyzed in terms of the Turkish, Persian and Arabic word origins, the frequency of the translator's preference for Arabic and Persian phrases, idioms and proverbs, which are stereotyped word groups, and whether or not they correspond to the source text. In the section on translation methodology, firstly, the formal appearance of the translation was emphasized and the fact that the source text and the target text were given together was emphasized. Then, examples illustrate that the translation is a two-way translation, both from prose to prose and from verse to prose, that the meaning is translated in accordance with Turkish syntax, and that some translation strategies are utilized.

As a result of the present study, the following conclusions were reached:

Sheikh Vasfî is an author who wrote many original and translated works to maintain his classical literary understanding, wrote articles in many journals, and was a supporter of Muallim Nâcî in the key literary discussions of the period. He made translations from the works of important names of the East and contributed to the understanding of art he favored in this way. *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*, one of the translated works that Sheikh Vasfî produced for this purpose, is a translation of Sa'di Shirâzi's works, mainly *Gulistân* and *Bûstân*. In the introduction to the work, Sheikh Vasfî emphasizes the necessity of translating the works of Islamic greats in response to the translations of Western literature's texts on ethics. The work consists of the translation of 248 moral-themed texts, 130 of which are in prose and 118 in verse, and takes its place as a selected translation among the Turkish translations of *Gulistân* and *Bûstân*.

The language used in *Hikemiyyât-ı İslâmiyye* reflects the characteristics of 19th-century Ottoman Turkish, and the style is quite simple and comprehensible. The languages preferred by the translator in his translations are predominantly Turkish, Arabic and Persian, respectively. The translator's use of Arabic and Persian words varies in the translation of the prose and verse texts. This is probably because the source texts are prose or verse. It was observed that similar idioms and proverbs were used in the translation of phrases, such as idioms and proverbs in the source text.

The combination of the source text and the target text in the copy demonstrates the translator's commitment to objectivity and allows the target audience to read the source text and the target text comparatively.

Sheikh Vasfî opted for prose translation as a method in his translation. The translator, who translated both the verse part and the prose part in prose, did not translate word-for-word, but rather meaning-centered translation. Since the translator preferred a meaning-oriented translation, he employed translation strategies, such as addition, subtraction and borrowing.

Giriş

Mehmet Kaplan, Tanzimat edebiyatı ile Servet-i Fünûn edebiyatının teşekkülüne kadar geçen dönemi “Şinasi, Namık Kemâl ve Ziyâ Paşa’nın temsil ettikleri politik ve sosyal fikirler devri.”, “Abdülhak Hamid ve Recâizade Ekrem’in ifade ettikleri romantik büyük ihtiras ve ıztıraplar devri” ve “Ara neslin eserlerinde kendini gösteren günlük, küçük hassasiyetler devri (realizm)”¹ şeklinde üç döneme ayırır. Ara Nesil yazarlarının bilinen diğer edebî topluluklardaki gibi benzer sanat görüşleriyle hareket eden bir yapı olmadığı ancak yine de yazarların bazılarının aralarında belirli müşterek noktalar olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu bağlamda, Ara Nesil devresi içerisinde sınırlarının kesin bir biçimde ayrılmadığı ve birinden diğerine geçişin kolay ve mümkün olduğu üç yönelişten söz etmek mümkündür: Klasik edebiyatı sürdürmek isteyenler, Eski ile Yeni arasında yer alanlar ve Yenilikçiler.²

Bu çalışmada sunulan metnin mütercimi olan Şeyh Vafî de Ara Nesil yazarları içerisinde yer alan önemli şahsiyetlerden birisidir. Şeyh Vafî, Ara Nesil grubunda, klasik edebiyatı sürdürmek isteyenler içerisinde, klasik edebiyatın önde gelen savunucularından Muallim Nâcî’nin yanında ve yazdığı tenkit yazılarıyla da yeni edebiyat anlayışının karşısında yer almaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle Şeyh Vafî’nin biyografisi ve eserleri hakkında kısa bilgi verilecek, *Hikemiyyât-ı İslâmiyye* isimli tercümesi hakkındaki incelemeler sunulacak ve ardından tercümenin metni verilecektir.

1. Şeyh Vafî’nin Hayatı ve Eserleri

1269/1851 yılında İstanbul’da doğan Ali Vafî, Kefevî Tekkesi şeyhi Muhammed Râşid-i İstanbûlî’nin³ oğludur. Eğitim hayatı ile ilgili kendisi şöyle söylemektedir:

Mahalle mektebinde ale’l-usûl Kur’ân-ı Kerîm ile ilmihâl, tecvîd vesâire ta’allüm ve pederim merhumdan sarf ve kavâid-i Fârisî ile Vehbî ve Şahidî Tuhfelerini ve Pend-i Attâr ile Gülistân-ı Sadî’yi telemmüz ettikten sonra, Fâtih Camii feyz-i lâmiinde Ahaveyn Mustafa Efendi merhûmun halka-i ifâdesine dehâlet ile Şerh-i Akâ’ide kadar müdâvemet ve mesnevîhan merhum Hâce Tâhir Efendi’den Hâfız, Camî divanlarıyla Mesnevî-i Şerîf’i sırasıyla kıra’at eyledim.⁴

Ali Vafî, tekke şeyhi olan babasının vefatı üzerine 1866 tarihinde babasının yerine Kefevî Tekkesi şeyhliğine tayin edilmiştir. Recâizâde Mahmud Ekrem ile Muallim Nâcî’nin arasındaki edebî münakaşalarda Muallim Nâcî’nin yanında yer almış ve dönemin bazı gazete ve dergilerinde yazmıştır. Fatih Merkez Rüşdiyesi’nde Kavâid-i Osmâniyye, Mekteb-i Nüvvâb’da Resmî Kitâbet dersleri vermiştir. Bir süre Meclis-i Meşâyih üyeliğinde bulunmuştur. 1328/1910 senesinde İstanbul’da vefat etmiştir.⁵

¹ Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser* (Dergah Yayınları, 2008), 17.

² Cafer Gariper, “Geçiş Dönemi Nesli: Ara Nesil”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)* içinde, ed. Ramazan Korkmaz, (Grafiker Yayınları, 2004), 107-109.

³ Hasan Gökçe, “Kefevî Tekkesi Şeyhi Ali Vafî Efendi Hayatı Sanatı ve Eserleri” (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2014), 477, Ulusal Tez Merkezi (356454).

⁴ Gökçe, “Kefevî Tekkesi Şeyhi Ali Vafî Efendi Hayatı Sanatı ve Eserleri,” 54.

⁵ Mehmet Arslan, “Vafî/Berki, Şeyh Ali Vafî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014, erişim 19 Mart 2025, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vasfi-berki-seyh-ali-vasfi>.

Şeyh Vafî'nin şiir, mektup, sohbet, ders kitapları ve tercümeler şeklinde tasnif edilebilecek birçok eseri bulunmaktadır. Aşağıda bunların hepsine kısaca işaret edilecektir.⁶

Şiir türündeki eserleri:

Cezebât⁷: Şeyh Vafî'nin bir mukaddime ile 12 kıt'a, 2 nazm, 2 şarkı, 1 murabba', 1 terci-i bend, 1 mesnevî ve 44 gazel şeklinde telif ettiği eseridir.

Feyzâbâd⁸: Kısım-ı Mensûr ve Kısım-ı Manzûm olmak üzere iki bölümden oluşan eserin ilk bölümünü Şeyh Sa'dî, Attâr, Nizâmî gibi önemli isimlerin eserlerinden tercümeler, ikinci bölümünü ise Şeyh Vafî'nin kaleme aldığı şiirler oluşturmaktadır. 51 şiirin yer aldığı ikinci bölümde 23 gazel, 22 kıta, iki nazım, 2 şarkı ve 2 tarih bulunmaktadır.

Ravzatü'l-Ârifin⁹: Şeyh Vafî'nin, babasının ölümünden sonra şeyhliğini de yaptığı Nakşîbendî tarikatına ait bir manzum silsilenamedir.

Mersiye: Kerbela hadisesi dolayısıyla Hz. Hüseyin'e yazılmıştır.

Mektup türündeki eserleri:

Şöyle Böyle¹⁰: Şeyh Vafî ile Muallim Nâcî'nin karşılıklı altışar mektubunun bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur.

Münşeât-ı Şeyh Vafî: Müellifin dilekçelerinden mektuplarına, tebriknamelerinden talebeleri hakkında yazdıklarına kadar pek çok müstakil yazının bir arada bulunduğu tamamı 90 yazıdan müteşekkil olan eser genelde süslü nesir örneklerinden oluşmaktadır.

Sohbet türündeki eseri:

Muhâdarât¹¹: Eser, Sohbetî Efendi, Kelâmî Bey, Neşve Çelebi, Hoca Kalender, Derviş Niyâzî arasında geçen edebiyata dair pek çok konunun ele alındığı beş sohbeti içermektedir.

Ders Kitapları:

Levâmî¹²: 65 yazı ve birkaç şiir parçasından oluşan bu eser Mekteb-i Nüvvâb öğrencileri için hazırlanmış olup muhtelif resmî kurumlara yazılan dilekçe ve mektup örneklerini içermektedir.

Bedâyi¹²: Tayin dilekçelerinden arzuhal örneklerine; şikâyetnamelerden mazbatalara; ödenek taleplerinden taziyelere kadar pek çok resmî yazışma örneğinin yer aldığı bu eser süslü nesir özelliği taşımakta olup Mekteb-i Nüvvâb öğrencileri için hazırlanmıştır.

Sevâtî¹³: 45 bölümden oluşan eserde, talebelere dikte edilen resmî yazılarla birlikte Şeyh Vafî'nin kasidelerinden gazellerine, beyitlerinden düşürdüğü tarihlere kadar pek çok şiir örneğine yer verilmiştir.

Metâlî¹⁴: Müstakil 78 yazının yer aldığı kitapta mektup, tebrikname, arzuhal, tavsiyename, ilmühaber gibi yazı örnekleri bulunmaktadır. Bunların yanında tıpkı diğer ders kitaplarında olduğu gibi Metâlî'de de ara ara şiirlere yer verilmiştir.

⁶Bu kısım Hasan Gökçe'nin *Kefevî Tekkesi Şeyhi Ali Vafî Efendi Hayatı Sanatı Eserleri* isimli doktora tezinde s. 225-280'de yer alan bilgilerden derlenmiştir.

⁷Cezebât hakkında yapılan çalışmalar için bkz. Yalçın, Ayşe. "Şeyh Vafî'nin Cezebât Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme" (Mezuniyet tezi, Ankara Üniversitesi, 2007); Topçu, Esra. "Cezebât, Şeyh Vafî (Metin Aktarma ve Sözlük)" (Mezuniyet tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2010); Kılıç, Müzahir ve Mehmet Atalay. "Şeyh Vafî ve Cezebât Adlı Eseri." *Doğu Araştırmaları* 8, (2011): 63-92. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1049842>.

⁸Feyzâbâd hakkında yapılan bir çalışma için bkz. Boşça, Hatice Uysal. "Şeyh Vafî - Hayatı, Sanatı, Eserleri" (Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2010), Ulusal Tez Merkezi (271389); Kılıç, Müzahir ve Mehmet Atalay. "Şeyh Vafî ve Feyzâbâd Adlı Eseri", *Doğu Araştırmaları* 9, (2012): 5-40. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1049988>.

⁹Hasan Gökçe doktora tezinde bu eseri latinize etmiştir (s. 476-487).

¹⁰Şöyle Böyle isimli eser hakkında yapılan bir çalışma için bkz. Yılmaz, Arif. *Şeyh Vafî ve Muallim Nâcî ile Mektupları: Şöyle Böyle*. Türkçe Mevsimi Yayınları, 2012.

¹¹Hasan Gökçe doktora tezinde bu eseri latinize etmiştir (s. 387-474).

¹²Bedâyi' hakkında yapılan çalışmalar için bkz. Gül, Emine. "Bedâyi', Şeyh Vafî (Transkripsiyonlu Metin)" (Mezuniyet tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 1997); Zent, Birgül. "Şeyh Vafî'nin Bedâyi' Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme" (Mezuniyet tezi, Balıkesir Üniversitesi, 2011).

¹³Sevâtî' hakkında yapılan bir çalışma için bkz. Akın, Ertan. "Şeyh Vafî'nin Sevâtî' Adlı Eseri (İnceleme-Metin)" (Yüksek Lisans tezi, Beykent Üniversitesi, 2022), Ulusal Tez Merkezi (757417).

*Nahv-i Osmânî*¹⁴: Rüştiye Mektebi'nde okuyan talebelere Osmanlı Türkçesinin cümle bilgisini öğretmek için hazırlanmıştır.

Sarf-ı Osmânî: Müellif bu eseri harf, hareke, kelime, isim, lafz, müfred-cem', ism-i cem', mürekkeb isimler, müfred, tesniye, cem', cem'-i müzekker, cem'-i müennes, ahvâl-i isim, sıfat, zamîr, fiil, fâil, mef'ul, edat gibi konulara değinerek Osmanlı Türkçesinin kelime yapısını öğretmek için hazırlamıştır. *Sarf-ı Osmânî* farklı isim ve hacimlerle pek çok kez yayımlanmıştır.¹⁵

Muharrerât-ı Şeyh Vasfî: Şeyh Vasfî'nin yazışmalarını bir araya topladığı ve inşa derslerinde yardımcı kitap olarak kullandığı eseridir.

*Usûl-i Kıraat*¹⁶: Seyfettin Özege kataloğunda 12777 numarada “Şeyh Vasfî. *Mekâtib-i Rüşdiye'nin Birinci Senesine Mahsus Usûl-i Kıraat* (Karabet Matbaası, 1314/1897)” künyesiyle kayıtlı eserin basılı ya da dijital bir örneği tarafımızca tespit edilememiştir.¹⁷

Tercümeleri:

*Bârîka*¹⁸: Yavuz Sultan Selim'in Farsça gazellerinden seçmelerin yer aldığı eserde, toplamda 165 beyit ve 12 mısraın tercümesi bulunmakta olup kaynak metin üstte, hedef metin altta olacak şekilde yayımlanmıştır.

Hikemiyyât-ı İslâmiyye: Bir mukaddime ile Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Bostân*, *Gülistân* ve *Nasihâtü'l-Mülûk* isimli eserlerinden seçilen 248 parçanın tercümesinin yer aldığı bir eserdir. Eser hakkında detaylı bilgi inceleme kısmında verilecektir.

*Reyâhîn*¹⁹: Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Bostân*'ı ile Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden alınan 44 parçanın tercümesinin yapıldığı bir eserdir.

2. Hikemiyyât-ı İslâmiyye

Hikemiyyât-ı İslâmiyye, 19. yüzyılda Şeyh Vasfî'nin, Sa'dî-i Şîrâzî'ye ait *Bostân*, *Gülistân* ve *Nasihâtü'l-Mülûk* isimli üç eserden bazı kısımları tercüme ederek oluşturduğu bir eserdir. Sadık Yazar'ın serbest tercümenin uygulama yöntemleri arasında zikrettiği seçme/intihab tercümeler ile ilgili ifadeleri, *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*'nin seçme türü tercümelerden biri olduğunu göstermektedir.²⁰ Gamze Gizem Avcıoğlu da Sa'dî-i Şîrâzî'nin Türk edebiyatındaki yerine odaklanan tez çalışmasında *Bostân*'ın tercümelerini tasnif ettiği bölümde *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*'yi seçme türü tercümeler arasında zikreder.²¹ Bu seçme türü tercüme, matbu bir eser olup künyesi şu şekildedir: Şeyh Vasfî. *Hikemiyyât-ı İslâmiyye* (Şirket-i Mürettebiye

¹⁴*Nahv-i Osmânî* hakkında yapılan bir çalışma için bkz. Taştan, Osman. “Şeyh Vasfî'nin Nahv-i Osmânî Eserinin İncelenmesi” (Yüksek Lisans tezi, Trakya Üniversitesi, 2009), Ulusal Tez Merkezi (241107).

¹⁵Bunlardan bazıları şunlardır: Şeyh Vasfî. *Mekâtib-i Rüşdiye'nin Birinci Senesine Mahsus Sarf-ı Osmânî* (Yeni Sarf-ı Osmânî). Karabet Matbaası, 1314; Şeyh Ali Vasfî. *Sarf-ı Osmânî* (Rüşdiyelere Mahsus). 1314; Şeyh Vasfî. *Küçük Sarf-ı Osmânî* (İbtidai Üçüncü Sınıf). Matbaa-i Âmire, 1315; Şeyh Vasfî. *Sarf-ı Osmânî* (İbtidailere Mahsus). Matbaa-i Âmire, 1317; Şeyh Ali Vasfî. *Yeni Sarf-ı Osmânî*. Şirket-i Mürettebiye ve Karabet Matbaaları, 1317; Şeyh Vasfî. *Mekâtib-i Rüşdiye'nin İkinci Senesine Mahsus Mufasssal Yeni Sarf-ı Osmânî*. Karabet Matbaası, 1317; Ali Vasfî. *Amelî ve Nazarî Osmanlıca Sarf ve Nahiv Dersleri: Beşinci Kısım*. Araks Matbaası, 1318; Şeyh Vasfî. *Mufasssal Yeni Sarf-ı Osmânî*. Karabet Matbaası, 1321; Şeyh Vasfî. *Mufasssal Yeni Sarf ve Nahv-ı Osmânî*. Karabet Matbaası, 1325; Şeyh Ali Vasfî. *Küçük Sarf-ı Osmânî* (Mekâtib-i İbtidâiyenin Üçüncü Senesinde Tedris Olunmaktadır). Matbaa-i Âmire, 1326.

¹⁶Mehmet Seyfettin Özege. *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu C. 3*. (Fatih Yayınevi Matbaası, 1975), 1074.

¹⁷Seyfettin Özege kataloğunda *Mekâtib-i Rüşdiye'nin Birinci Senesine Mahsus Sarf-ı Osmânî* (Yeni Sarf-ı Osmânî) isimli eser 12776 numarada, *Mekâtib-i Rüşdiye'nin Birinci Senesine Mahsus Usûl-i Kıraat* isimli eser 12777 numarada ve *Mekâtib-i Rüşdiye'nin İkinci Senesine Mahsus Mufasssal Yeni Sarf-ı Osmânî* de 12778 numarada kayıtlıdır. Bu her üç eserde de yazar olarak “Komisyon (Şeyh Vasfî)” kaydı vardır. Şu halde her üç eser de Şeyh Vasfî riyasetindeki bir komisyon marifetiyle hazırlanmış olmalıdır. 12776 numaralı eser 10 baskı, 12778 numaralı eser ise 7 baskı yapmışken 12777 numaradaki eser sadece 1 baskı yapmıştır. Seyfettin Özege'nin eliyle dokunmadığı, gözüyle görmediği hiçbir kitabı kataloğuna kaydetmediği söylenir. Tarafımızca yapılan taramalarda eserin bulunamamış olması mevcut olmadığını göstermez. Bunun sebebi muhtemeldir ki eserin baskı sayısının az olması ve aynı zamanda da bir ders kitabı olmasından ötürü kütüphanelerde bulunmamasıdır.

¹⁸*Bârîka* hakkında yapılan bir çalışma için bkz. Kalyon, Filiz. *Bârîka*. Yavuz Sultan Selim'in Şiirlerinden Seçmeler. Berikan Yayınları, 2015.

¹⁹*Reyâhîn*'i Hasan Gökçe doktora tezinde s. 489-543'te latinize etmiştir. Bu eser üzerine bir de makale yayımlanmıştır: Atalay, Mehmet. “Şeyh Vasfî'nin Reyâhîn Adlı Eseri”, *Doğu Araştırmaları* 1, no. 19 (2019): 1-27. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/doguedebiyati/issue/48905/583204>.

²⁰Sadık Yazar, “Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği” (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011), 229, 963, 978. Ulusal Tez Merkezi (287832).

²¹Gamze Gizem Avcıoğlu, “Sa'dî-yi Şîrâzî'nin Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatındaki Yeri” (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018), 188. Ulusal Tez Merkezi (495813).

Matbaası, 1304/1887). Aşağıda, *Hikemiyyât-ı İslâmiyye* muhteva, tercüme dili ve tercüme usulü yönlerinden incelenecektir.

2.1. Muhteva

Şeyh Vasfî'nin *Hikemiyyât-ı İslâmiyye* isimli tercümesi, mukaddime ile metin kısmından oluşmaktadır. Mukaddimenin muhtevasını şu başlıklara ayırarak ifade etmek mümkündür:

Doğu-Batı mukayesesi²²: Şeyh Vasfî, eserin mukaddimesine mukayese içeren bir soru ile başlamaktadır. Doğu-Batı mukayesesine bir gönderme olan bu soru, aynı zamanda Şeyh Vasfî'nin yaşadığı dönemde taraf olduğu siyasî ve kültürel cepheyi de ortaya koymaktadır. "Lisânımızda üdebâ-yı garbiyyenin hikemî sözleri tercüme olunuyor da Osmânîcanın medâr-ı iftihârı olan müellefât-ı 'Arabiyye ve Fârisiyyeden cümel-i hikemiyye niçin nakl olunmuyor?"²³ Mütercim'in ifadesine göre Batı edebiyatının hikmetli sözleri Osmanlıcaya tercüme edilirken Arapça ve Farsçadan hikmetli sözler tercüme edilmemektedir.

Doğu edebiyatının üstünlüğü: Karşıtlık içeren sorudan sonra Şeyh Vasfî yine bir soru ile devam eder:

"Şarkiyyûnun cevâmîü'l-kelimini toplayıp lisânımıza nakl etmek garbiyyûnun mecâmî-i cümel-i hikemiyyesini tercüme eylemek kadar kolay olmayıp pek çok mücelledât-ı edebiyyeyi mütâla'aya muhtâc bulunduğu için mi?"²⁴

Mütercim, Doğu-Batı mukayeselerini bu ifade ile de devam ettirir. Aynı zamanda mütercim bu kısımda, Batı'nın hikmetli sözlerinin tercümesinin, Doğu'nun hikmetli sözlerinin toplanıp tercüme edilmesi kadar kolay olmadığı ve birçok edebi eserin okunup incelenmesine ihtiyaç duyulduğu için mi tercüme edilmediğini sorarak aslında kendi sorusuna kendisi cevap vermiş ve bu cevap ile Doğu'ya ait hikmetli sözlere bir üstünlük ve değer atfetmiştir.

Mukaddimeden alınan aşağıdaki kısımda ise yine, Doğu'nun hikmetli sözlerinin Batı'nın hikmetli sözlerini kapsadığı gerekçesiyle, Batı'nın hikmetli sözlerinin tercümesine ihtiyacın olmadığı belirtilmiştir:

"Demek isterim ki mücelledât-ı şarkiyyeden iktitâf olunacak hikemî sözler cevâmîü'l-kelim-i garbiyyeyi muhtevî bulunacağından bunları lisânımıza tercüme ihtiyâc kalmaz."²⁵

Osmanlı aydınlarına yüklenen görev: Mütercim, Osmanlı aydınlarının -her ne kadar zor olsa da- bu tercüme faaliyetine girişmelerini istediğini belirtmekte, "ricâlin himmeti dağları kökünden koparır." şeklinde tercüme edebileceğimiz Arapça bir kelamıkibar ile sözlerine dayanak sağlamaktadır. Eğer aydınlar tercüme faaliyetine girişirlerse, onların kısa sürede Batı'nın hikmetli sözlerini aşacak bir seviyede nefis eserler ortaya çıkarmaları da şüphesizdir, diyerek onlara duyduğu güveni de ifade etmektedir:

Fakat fuzâlâ-yı Osmâniyye: "همة الرجال تطلع الجبال" mantûkunca, ma'âdin-i hikemiyyât-ı şarkiyyeyi taharrîye teşmîr-i sâ'id-i gayret ile mültekâtât-ı cevâhir-i hikemiyyeyi kütübhâne-i Osmânî'ye nakle mübâşeret buyursalar, o ma'âdin-i lâ-tefnâdan az zamân içinde -cümel-i hikemiyye-i garbiyyeden istiğnâ hâsil edecek- pek çok mücelledât-ı nefîse vücûda geleceği bî-iştibâhdır.²⁶

Mütercim'in kendisinin Osmanlı aydınlarına yüklediği tercüme görevi gibi mukaddimenin ilerleyen kısımlarında bu kez de vatanın eğitimcileri, Osmanlı ediplerine bu kutsal hizmet görevini yüklemektedir:

²²Şeyh Vasfî'nin çağdaşı ve aynı zamanda da bir *Bostân* mütercimi olan Mütercim İzzet ile Ahmed Midhat Efendi'nin mektuplarını inceleyen bir makalede de benzer konuların tartışıldığı görülmektedir. Makale için bkz. Denizmen, Serap. "Ahmed Midhat Efendi ve Mütercim İzzet Paşa'nın Bilinmeyen Mektuplaşması: Roman, Lisan, Batılılaşma ve Maârif Üzerine Tenkitler." *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 50, (2023): 333-380. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3326368>.

²³Şeyh Vasfî, *Hikemiyyât-ı İslâmiyye* (Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1304/1887), 3.

²⁴Şeyh Vasfî, *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*, 3.

²⁵Şeyh Vasfî, *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*, 4.

²⁶Şeyh Vasfî, *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*, 3-4.

“Bütün ma’ârif-perestân-ı vatan üdebâ-yı kemâlât-mezâhir-i Osmâniyyeden böyle bir hizmet-i mukaddeseye intizâr ediyorlar.”²⁷

Muallim Nâcî’ye atıf: Muallim Nâcî ile dostluğu bilinen Şeyh Vasfî, *Emsâl-i ‘Alî* isimli eserine atıf yaparak onun, matbuat âleminde hikmet ışıkları saçtığını, gizli kalmış hikmet mücevherlerini topladığını ancak milletin bilginleri tarafından himmet edilmediğini, bundan dolayı üzgün olduğunu ifade etmektedir. Hemen devamında gelen cümlede ise temennisinin milletin bilginlerinin Doğu edebiyatı kitaplarındaki hikmetli cümleleri toplayıp tercüme etmesi olduğunu belirtmektedir. Yani önceki paragraflarda Osmanlı aydınlarına yüklenen görev burada tekrar hatırlatılmakta ve örnek olarak da Muallim Nâcî’nin eseri verilmektedir. Çünkü *Emsâl-i ‘Alî* tıpkı mütercimnin istediği türden bir tercümedir. Eser, Hazret-i Ali’ye ait 275 hikmetli sözün tercümesinden ibarettir.²⁸

Vakı’â *Emsâl-i ‘Alî* gibi ba’zı âsâr-ı ‘âliyye âfâk-ı matbû’atda lem’a-nisâr-ı hikmet oluyorsa da ma’âdîn-i dârü’l-kütüb-i İslâmiyyede meknûz bulunan cevâhir-i hikemiyyenin iltikâtına dâniş-verân-ı millet tarafından himmet buyurulmaması hamîyyet-i millîyye ashâbını dâg-dâr-ı te’essûf etmektedir.

Ümîd ederim ki ma’ârif-perverân-ı millet kütüb-i edebîyye-i şarkîyyede müdgam cümel-i hikemiyyenin iltikâtına sarf-ı himmet ile tercümelerine hâme-zen-i fazîlet olurlar.²⁹

Padişaha atıf: Devrin padişahı olan II. Abdülhamid’i, yeni eserler telif etme konusunda fazilet sahibi kimseleri teşvik etmesi yönüyle mukaddimeye konu ederek öven mütercim, yine *Emsâl-i ‘Alî*’ye sözü getirerek o eser gibi başka eserlerin de matbuat âleminde kisve-i tab’a bürüneceği konusunda kendisinin ümitvar olduğunu belirtmektedir:

‘Asr-ı şâhânesi edvâr-ı sâlîfe-i Osmâniyâna gıpta-bahş olan halîfe-i perverdigâr, pâdişâh-ı ma’delet-kirdâr efendimiz hazretlerinin eltâf-ı mütevâliye-i ma’ârif-perverîleri erbâb-ı fazîlete -te’lîfât-ı ceyyide vücûda getirmek husûsunda- şevk-i cedîd vermekde bulunduğunu gördükçe ‘Emsâl-ı ‘Alî’ gibi büyük mecelle-i hikemiyye ‘âlem-i matbû’atda şîrâze-bend-i husûl olacağına ümîd-vâr olmaz mıyım?³⁰

Tercümenin sebebi: Mukaddimenin son kısımları, tercümenin yazılma sebebini izah etmeye yöneliktir. Bu sebeb-i tercüme dahi Doğu-Batı mukayesesini üzerinden başlamaktadır. Mütercim Batı edebiyatından hikmetli sözler içeren mecmuaları gördükçe İslam büyüklerinin eserlerindeki hikmetli sözleri toplamak ve tercüme etmek arzusu duyduğunu, hikmetli sözleri tercüme etmeye kendisini mecbur hissettiğini ve böylece Şeyh Sa’dî’nin külliyyatından hikmetli nesir ve nazımları tercüme işine girdiğini bildirmektedir.

Üdebâ-yı garbiyyenin hikemî sözlerinden müteşekkil mecmû’alar müsâdif-i nazar-ı dervişânem oldukça, Hazret-i Mevlânâ, Şeyh Sa’dî, Şeyh Nizâmî ve Mollâ Câmî gibi küberâ-yı İslâmiyyenin mü’ellefât-ı bergüzîdelerini tetebbu’ ile o hazâ’in-i edebîyyeden iltikâtına muktedir olabileceğim cevâhir-i hikemiyyeyi lisânımıza nakl eylemek ârzûsu bizâ’atsizliğimi unutturarak müşârün-ileyhimin âsâr-ı ‘âliyyelerinde mün-deric bulunan kelimât-i hikemiyyeyi tercüme etmeye mecbûr eyledi.

Fakîr de bu ârzûmu mevki’-i icrâya koymak için Şeyh Sa’dî’nin külliyyâtında munderic bulunan cevâmî’ü’l-kelim nesriyye ve nazmiyyeyi tercümeyle ibtidâr etdim.³¹

²⁷Şeyh Vasfî, *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*, 6.

²⁸Bu eser hakkındaki bir çalışma için bkz. Ceyhan, Adem. “Muallim Nâcî’nin *Emsâl-i Ali* Tercümesi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 9, (2001): 277-325. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/258232>.

²⁹Şeyh Vasfî, *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*, 5.

³⁰Şeyh Vasfî, *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*, 5-6.

³¹Şeyh Vasfî, *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*, 6-7.

Aslında mukaddimenin tamamını umumi anlamda “sebebi tercüme” olarak da okumak mümkündür. Çünkü mukaddimenin bütününde tartışılan temel mesele, bahsi geçen tarzda tercümenin yokluğu ve gerekliliği meselesidir.

Hikemiyyât-ı İslâmiyye’nin metin kısmının muhtevasını ise mensur ve manzum iki bölüm oluşturmaktadır. Mensur kısımda, yedisi Sa’dî-i Şîrâzî’nin *Nasihatü’l-Mülûk* isimli eserinden, 123’ü de *Gülistân* isimli eserinden alınmış toplam 130 nesir parçası yer almaktadır.

Manzum kısımda ise 118 nazım parçası yer almaktadır. Bunların 117’si beyit, biri mısra şeklindedir. Nazım parçalarının tamamı Sa’dî-i Şîrâzî’nin *Bostân* isimli eserinden alınmıştır.

Mensur kısımda yer alan nesir parçalarının *Gülistân* ve *Nasihatü’l-Mülûk*’taki dağılımları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Eser	Bölüm	Tercüme Metnindeki Numaraları	Adet
Gülistân	Dîbâce	1, 2, 116, 117	4
	1. Bâb: Der-Sîret-i Pâdişâhân	3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 118	13
	2. Bâb: Der-Ahlâk-ı Dervîşân	15, 16, 130	3
	3. Bâb: Der-Fazîlet-i Kanâ’at	17, 18, 19, 20, 21	5
	4. Bâb: Der-Fevâid-i Hâmûşî	22	1
	5. Bâb: Der-İşk u Cevânî	23, 24, 25, 26	4
	6. Bâb: Der-Za’f u Pîrî	27, 28	2
	7. Bâb: Der-Te’sîr-i Terbiyet	29, 30, 31, 32, 33	5
	8. Bâb: Der-Âdâb-ı Sohbet	34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 119, 120, 121, 129	86
Nasihatü’l-Mülûk		122, 123, 124, 125, 126, 127, 128	7
			Toplam 130

Tabloda görüldüğü üzere, mensur kısımda, *Gülistân*’ın her bölümünden parçalar yer almakla birlikte yoğunluk mensur kısmın %66.2’sini oluşturan 8. bölümde (Der-Âdâb-ı Sohbet) toplanmaktadır. Tercüme metne bu bölümden seçilen nesir parçaları, bölüm başlığı ile uyumlu olmayıp sohbet adabından farklı hikemî konulardadır. Zaten *Gülistân*’ın bölüm başlıkları ile içerikleri arasında her zaman tam bir uyum olduğu da söylenemez.³²

Manzum kısımda yer alan nazım parçalarının *Bostân*’daki dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Eser	Bölüm	Tercüme Metnindeki Numaraları	Adet
Bostân	Dîbâce	131, 132	2
	1. Bâb: Der-Adl ü Tedbîr ü Re’y	133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229	96
	2. Bâb: Der-İhsân	230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248	19

³²Tahsin Yazıcı, “Gülistân,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 14 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 240.

Eser	Bölüm	Tercüme Metnindeki Numaraları	Adet
	3. Bâb: Der-'İşk u Mestî vü Şûr	148	1
			Toplam 118

Tabloda görüldüğü üzere manzum kısımdaki seçilim 10 bölümden oluşan *Bostân*'ın tüm bölümlerine yayılmamakta; sadece Dîbâce'si ile ilk 3 bölümünden seçilen nazım parçaları tercüme edilmekte ve özellikle 1. bölümde (Der-Adl ü Tedbîr ü Re'y) %81.4 oranında bir yoğunlaşmanın olduğu görülmektedir.

2.2. Tercüme Dili

Hikemiyyât-ı İslâmiyye'nin metin kısmı mensur ve manzum metinlerin tercümelerinden oluştuğu için burada öncelikle mensur kısmın tercümesinin dil özellikleri, ardından manzum kısmın tercümesinin dil özellikleri kelimelerin ait oldukları kökenleri, terkipler ve kalıplaşmış sözcük grupları olan deyim ve atasözleri üzerinden incelenecektir. Mensur kısmın tercümesinde yer alan kelimelerin tamamı incelendiğinde Türkçe kelimelerin sıklığı göze çarpmaktadır. Türkçe kelime yoğunluğunu Arapça kökenli sözcükler ve onun ardından da Farsça kökenli sözcükler izlemektedir. Mensur kısmın tercümesinde toplam 1441 kelime yer almaktadır. Aşağıda bu kısımda yer alan kelimelerin dillere göre sayısı ve oranları gösterilmiştir:

Türkçe	Arapça	Farsça
770	536	135
%53,44	%37,19	%9,37

Mensur kısmın tercümesi Farsça ve Arapça terkip sayısı bakımından incelendiğinde ise 49 Farsça terkip yer alırken hiç Arapça terkip bulunmadığı görülmektedir. Tercümedeki Türkçe yoğunluğunun bu durum üzerinde etkili olduğu düşünülebilir.

Ortak kültür havzasını paylaştan milletlerin dilleri farklı dahi olsa, bu ortak kültür alanından kültürlerarası etkileşimler ortaya çıkabilmektedir. Bu durum Türkçe ve Farsça arasında deyim ve atasözlerinde de sık sık kendini göstermektedir. Diller farklı olsa da benzer deyim ve atasözlerinin her iki kültürde de kimi zaman ortaklaştığı görülmektedir.³³ Aşağıda mensur kısmın tercümesinden alınan örneklerdeki deyim ve atasözleri Türkçede ve Farsçada ortaklıdır:

Hâ'inin muhâsebe zamânında eli titrer. [10] هر که خیانت ورزد دستش از حساب لرزد...

Gönle giren göze güzel görünür. [23] هر چه دردل فرود آید در دیده نکو نماید...

Yılanın başını düşman eliyle ez ki iki ... [55] سرمار بدست دشمن بکوب که از ...

Cühelâ ile düşüp kalkan bir hakîm ... [83] حکیمی که با جهال در افت...

Cevher çirk-âba düşse de yine kıymet-dâr [86] جوهر اگر در خلاب افتد همچنان نفست...

Manzum kısmın tercümesinde yer alan kelimeler incelendiğinde yoğunluğun yine Türkçe kelimelerde olduğu görülmektedir. Türkçeyi sırasıyla Arapça kökenli sözcükler ve Farsça kökenli sözcükler izlemektedir. Bu kısımda toplam 1381 kelime olup aşağıda bu kısımda yer alan kelimelerin dillere göre sayısı ve oranları gösterilmiştir:

Türkçe	Arapça	Farsça
663	542	176
%48,01	%39,24	%12,75

Manzum kısmın tercümesinde Farsça kelime yoğunluğu diğer iki dile oranla en düşük seviyede olmasına rağmen 70 adet Farsça terkip yer almaktadır. Bunun yanı sıra mensur kısmın tercümesinden farklı olarak

³³Bu konuda yapılan birkaç çalışma için bkz. Tokmak, Ali Naci. *Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü*. Çantay Kitapevi, 1995; Arısoy, Şeyda. "Türkçe ve Farsçada Ortak Kullanılan Atasözleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 57, (2018): 127-138. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/429720>.

bu kısımda dört adet de Arapça terkip yer almaktadır. Manzum kısmın tercümesinde de atasözü ve deyim kullanımı görülmektedir:

برفتند و هرکس درود آنچه کشت نماد بجز نام نیکو و زشت
Dünyâda kimse bâkî kalmaz. Herkes ekdiğini biçer. Bâkî kalan herkesin mehâsin ve mesâvisidir. [148]

چو بر دشمنی باشد دست رس مرنجاش کو را همین غصه بس
Gâlib olduğun düşmanı incitme. Zîrâ ona mağlûbiyet gussası el verir. [149]

نپندارم ای در خزان کشته جو که کندم ستانی بوقت درو
Ey fasl-ı hazânda arpa eken kimse, zannetme ki vakt-i hasâdda buğday biçsin! [180]

پدر مرده را سایه بر سرفکن غبارش بیفشان و خارش بکن
Yetîmi sâye-i himâyene alıp tozunu silk, tatyîb-i hâtırına sa'y et. [237]

Mensur ve manzum kısmın tercümesinde yer alan kelimeler üzerine yaptığımız inceleme neticesinde mütercim Türkçe kelimeleri yoğun olarak kullandığı, bu anlamda sade ve anlaşılır bir tercümenin ortaya çıktığı fakat Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri sık kullandığı kısımlarda da yer yer ağıdalı bir üslubun görüldüğü tespit edilmiştir. Mensur kısım ile manzum kısmın tercümelerinde dikkat çeken bir başka durum ise manzum kısmın tercümesinde Türkçe kelime oranı azalırken Arapça ve Farsça kelime oranının artmasıdır. İçinde atasözü ve deyim geçen bazı parçaların çevirisinde de atasözü ve deyimlerden yararlandığı görülmektedir.

2.3. Tercüme Usulü

Tercüme usulü ile ilgili incelemeye geçmeden önce *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*'nin tarafımızca çalışılan nüshasının kaynak metin ile hedef metnin bir arada sunulduğu matbu bir nüsha olduğunu belirtmeliyiz. Osmanlı şerh/tercüme geleneğinde -bilhassa da *Bostân*, *Gülistân*, *Mesnevî* şerh/tercümelerinde- kaynak ve hedef metnin bir arada verildiği görülmektedir. Eserin hazırlanışında kaynak metin ve hedef metnin bir arada olması tercihinde, mütercim mi yoksa eseri baskıya hazırlayanların mı dahli olduğu bilinmemekle beraber bu şekilde hazırlanmış bu nüshanın gelenekteki biçimsel yapıyı sürdürdüğü ve mütercim ve hedef okur kitlesi arasındaki "tercüme"ye dair birçok veri sunduğu aşîkârdır. Böylece mütercim her şeyden önce hesabı verilebilir bir tercüme ortaya koyduğunu gözler önüne sermekte, kaynak metinle kurduğu irtibatı, tercüme eylemindeki tercihlerini açıkça göstermektedir. Bu nüsha üzerinden okuma yapan hedef okur kitlesi de -istediği takdirde- sıradan bir okur olmaktan çıkarak eleştirel okuma yapabilme imkânını bulabilmektedir. Yani okur, kaynak metin ile hedef metni karşılaştırarak mütercim tercümesinin niteliği hakkında fikir sahibi olabilecektir.

Bunun yanı sıra *Bostân*, *Gülistân* gibi metinlerin Osmanlı Dönemi tercüme ve şerhlerinde Farsça öğretmek için bir araç olarak kullanıldığı da bilinmektedir.³⁴ Bu bağlamda kaynak metin ile hedef metnin bir arada yer aldığı bir tercümede dil öğretme kaygısının güdüldüğü de düşünülmelidir. Şeyh Vafî'nin gramer üzerine ders kitapları yazmış olması bu durumu destekler mahiyettedir. Tercümenin metin kompozisyonu ile ilgili bu değinmelerden sonra tercüme usulü ile ilgili incelemeleri sunabiliriz.

Tercümenin mensur kısmında mütercim takip ettiği tercüme usulü olarak öncelikle nesirden nesre bir tercüme işlemi yapıldığı belirtilmelidir. Mütercim, kaynak metinde yer alan kelimelerin birebir anlamlarına değil, metnin genel anlamına odaklanmakta ve hedef dil olan Türkçenin sözdizimine göre anlam odaklı tercüme yapmaktadır. Bu nedenle tercümede yerine göre tercüme stratejilerinden (ekleme, çıkarma, ödünç

³⁴Ahmet Çelik, "Tanziimat'tan Günümüze Türkiye'de Farsça Öğretimi" (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2005), 234-237, Ulusal Tez Merkezi (217293).

alma gibi)³⁵ yararlanıldığı görülmektedir. Aşağıda mütercim anlam odaklı tercüme stratejilerini kullandığı parçalardan bazıları örneklenmiştir:

سیم بخیل وقتی از خاک بر آید که او بخاک رود

Bahîlin mâlî öldüğü vakit meydâna çıkar. [32]

Bu ifadenin tercümesinde mütercim Türkçe sözdizimine uygun kurallı bir cümle oluşturacak şekilde anlam tercümesi yapmıştır. Kaynak metinde geçen “که او بخاک رود” yani “toprağa gittiği” anlamındaki ifadenin karşılığı hedef metinde “öldüğü” şeklinde yer almıştır. Kaynak dildeki ifadenin hedef dildeki anlamı tercümeyle alınmıştır. Böylece anlam tercümesi yapılırken aynı zamanda da tercümeyle ekleme yapılmıştır. Bir başka ekleme örneği de kaynak metinde geçen “از خاک بر آید” yani “topraktan çıkar” anlamındaki ifadenin karşılığının “meydana çıkar” şeklinde tercüme edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Kaynak metinde geçen “bahîl” ifadesi de olduğu gibi hedef metne alınmış, böylece ödünç alma stratejisi kullanılmıştır.

هر که در زندگی نانش نخوردن چون بمیرد نامش نبرند

Bir kimsenin sağlığında iyiliği görülmezse öldükten sonra adı anılmaz. [97]

Bu ifadede kaynak metin ile hedef metin arasında söz dizimi bakımından bir uyum söz konusudur. Mütercim yine kaynak dilde deyim anlamı taşıyan sözcük grubunu anlamına göre hedef dile aktarmıştır. “نانش نخوردن” ifadesi, “ekmeğini yemediler” şeklinde kelime çevirisi yapılabilecek bir sözcük grubu iken deyim anlamına bağlı anlam tercümesi yapan mütercim, “iyiliği görülmedi” anlamına gelecek şekilde tercüme yapmıştır.

Manzum kısımda tercüme usulü olarak nazımdan nesre tercüme yolu tercih edilmiştir. Mütercim manzum kısımda da anlam odaklı ve Türkçe sözdizimine uygun tercüme yapmakta ve yerine göre tercüme stratejilerinden yararlanmaktadır:

پدر مرده را سایه بر سرفکن غبارش بپیشان و خارش بکن

Yetîmi sâye-i himâyene alıp tozunu silk, tatyîb-i hâtırına sa'y et. [237]

Bu beytte geçen “پدر مرده” ifadesi “yetîm” ile karşılanmıştır. Hâlbuki mütercim istese bu kısmı “babası ölmüş” diye de tercüme edebilir ve böylece kaynak metindeki iki kelimeyi hedef dildeki iki kelime ile karşılayabilirdi. Bu anlamda mütercim bir kelime tasarrufu söz konusu olmakta ve çıkarma stratejisinden yararlandığı görülmektedir. Mütercim “خارش بکن” ifadesini ise “dikenini çıkar” şeklinde tercüme edebilecekken ifadenin anlamına odaklanarak “tatyîb-i hâtırına sa'y et” şeklinde tercüme etmiş ve böylece ekleme stratejisi kullanmıştır.

ز دشمن شنو سیرت خود که دوست هر آنچه از تو آید بچشمش نکوست

Ahlâkının fenâ olup olmadığını düşmandan öğren ki dostunun senden ne zuhûr ederse gözüne güzel görünür. [195]

³⁵Şehnaz Tahir Gürçağlar, *Çevirinin ABC'si* (Say Yayınları, 2019), 41-49. Bahsi geçen tercüme stratejileri, ilgili sayfalarda şu şekilde açıklanmaktadır: **Ekleme/Açıklama:** Kaynak metinde örtük bırakılan kısımların çevirmen tarafından açıklanması ya da netleştirilmesi. Ereğ kültüre yabancı olduğu düşünülen tarihsel ya da kültürel unsurların metnin içine ya da dipnot olarak eklenmesi. **Çıkarma:** Metnin çevirmen ya da yayınevi tarafından sorunlu ya da gereksiz görülen kısımlarının çeviriye dahil edilmemesi. **Ödünç Alma:** Kaynak metinde bulunan, ancak ereğ kültür ve dilde karşılıkları bulunmayan sözcük ve deyişlerin çevrilmeden kaynak dilde aktarılması. Ayrıca Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Bostân* isimli eserinin 16. yüzyıl sonlarına tarihlenen satırlı bir tercümesi üzerine yayımlanan bir eserde, yazar Tercüme Usulü başlığı altında öncelikle **kaynak dilin sözdizimine göre tercüme**, **hedef dilin sözdizimine göre tercüme** ve **anlam tercümesi** başlıklarını açarak tercüme yöntemlerini, sonrasında da **tercümeyle açıklamaya yönelik eklemeler yapma**, **kaynak metinden ödünç alma** ve **kaynak metinden çıkarma** başlıkları altında mütercim tercüme stratejilerini ortaya koyarak tercüme usulünü tespiti çalışır. Detaylı bilgi için bkz. Eren Ertürkoğlu, *Osmanlı Edebiyatında Satırlı Tercüme Tekniği ve Satırlı Bir Bostân Tercümesi* (DBY Yayınları, 2024), 142-156.

Bu beyitte de mütercim anlam odaklı bir tercüme yaparak kaynak metinde kelime boyutunda var olmayan ancak anlamca var olan ifadeleri hedef metne eklemiştir. Kaynak metinde geçen “سيرت خود” terkinin hedef metinde daha iyi anlamlandırılabilmesi için sadece “ahlakını” diyerek tercüme etmemiş, “ahlâkının fenâ olup olmadığını” diye devam ettirmiştir. Mütercim, ifadenin anlamının hedef dil için daha anlaşılır olmasını sağlamak için ekleme stratejisinden yararlanmıştır. Yine kaynak metinde yer almayan bir ifade olan “öğren” ifadesinin de mütercim tarafından anlaşılabilirliği artırmak için tercüme eklediği görülmektedir.

Kaynak metin ile hedef metnin bir arada olduğu eser, mütercim ve hedef okur kitlesi açısından müspet sonuçlar doğurabilme potansiyeline sahiptir. Mütercim, *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*’de hem nesirden nesre hem de nazımdan nesre tercüme yapmıştır. Mütercim, tercümesinde hedef metin olan Türkçenin sözdizimini esas almış ve anlamı merkezleştirerek tercüme yapmıştır. Buna bağlı olarak da yer yer ekleme, çıkarma, ödünç alma gibi tercüme stratejilerinden yararlanmıştır.

Sonuç

Ara Nesil sanatçılarından Şeyh Vasfî, klasik edebiyat anlayışını sürdürmek gayesiyle telif-tercüme olmak üzere birçok eser kaleme almış, birçok dergide yazılar yazmış, devrin önemli edebî münakaşalarında da Muallim Nâcî taraftarı olmuş bir yazardır. Doğu’nun önemli isimlerinin eserlerinden kesitler alarak tercüme yapmış ve Batı edebiyatına kuvvetle yönelen bir dönemde, taraftarı olduğu sanat anlayışına bu minvalde katkı sunmuştur. Şeyh Vasfî’nin bu amaçla ortaya koyduğu tercüme eserlerden biri de *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*’dir. Sa’dî-i Şîrâzî’nin -ağırlıklı olarak- *Gülistân* ve *Bostân* isimli eserlerinden aldığı parçalara yaptığı bir tercüme olan bu eserin mukaddimesinde Şeyh Vasfî, tercümenin sebebi olarak Batı edebiyatının ahlâkî metinlerinin tercümelerine karşılık olarak İslam büyüklerinin eserlerinin çevrilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Eser 248 parça ahlâkî temalı metnin tercümesinden ibaret olup *Gülistân* ve *Bostân*’ın Türkçe tercüme arasında seçme türü tercümelerden biri olarak yerini almaktadır.

Hikemiyyât-ı İslâmiyye’de kullanılan dil 19. yüzyıl Osmanlı Türkçesi olup üslup genel olarak sade ve anlaşılırdır ancak mütercimin ağıdalı denilebilecek çevirileri de vardır. Mütercimin, tercümede ağırlıklı olarak Türkçe kelimeleri kullandığı görülmekteyken sonrasında bunu Arapça kelimeler ve ardından da Farsça kelimeler takip etmektedir. Mensur parçaların çevirisi ile manzum parçaların çevirisi esnasında mütercimin Arapça ve Farsça kelimeleri kullanım oranları değişkenlik göstermektedir. Kaynak metinde yer alan deyim ve atasözü gibi sözcük gruplarının tercümesinde yer yer benzer deyim ve atasözlerinin kullanıldığı görülmüştür.

Nüshada kaynak metin ve hedef metnin bir arada yer alması, Osmanlı Dönemi tercüme/şerh geleneği ile irtibat kurulmasına, mütercim bakımından hesabı verilebilir bir tercüme ortaya konulmasına, hedef okur kitlesi bakımından eleştirel okuma yapılabilme ve Farsça öğrenebilme imkânının ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Şeyh Vasfî, tercümesinde usul olarak mensur çeviriyi tercih etmiştir. Manzum kısmın çevirisini de mensur kısmın çevirisini de mensur biçimde yapan mütercim, sözcüğü sözcüğüne tercüme değil, anlam merkezli tercüme yapmıştır. Mütercim anlam odaklı bir çeviri tercih ettiği için aktarım esnasında ekleme, çıkarma, ödünç alma gibi tercüme stratejilerinden yararlanmıştır.

Sa’dî-i Şîrâzî’nin *Gülistân* ve *Bostân* isimli önemli eserlerinden yapılan bu seçme tercüme, hususi manada Türkçedeki *Gülistân* ve *Bostân* tercüme literatürü ile Osmanlı dönemi tercüme literatürüne katkı sunarken umumi manada da tercüme literatürüne katkı sunmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Eren Ertürkoğlu (Dr.)
Author Details	¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Şırnak, Türkiye
	0000-0002-5425-7819 erenerturkoglu@hotmail.com

Kaynakça | References

- Akın, Ertan. “Şeyh Vasfî’nin Sevâtî’ Adlı Eseri (İnceleme-Metin).” Yüksek Lisans tezi, Beykent Üniversitesi, 2022. Ulusal Tez Merkezi (757417).
- Arısoy, Şeyda. “Türkçe ve Farsçada Ortak Kullanılan Atasözleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 57, (2018): 127-138. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/429720>
- Arslan, Mehmet. “Vasfî/Berkî, Şeyh Ali Vasfî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014, Erişim tarihi 19 Nisan 2025, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vasfi-berki-seyh-ali-vasfi>.
- Atalay, Mehmet. “Şeyh Vasfî’nin Reyâhîn Adlı Eseri”, *Doğu Araştırmaları* 1, no.19, (2019): 1-27. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/doguedebyati/issue/48905/583204>
- Avcıoğlu, Gamze Gizem. “Sa’dî-yi Şîrâzî’nin Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatındaki Yeri.” Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018. Ulusal Tez Merkezi (495813).
- Boşça, Hatice Uysal. “Şeyh Vasfî - Hayatı, Sanatı, Eserleri.” Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2010. Ulusal Tez Merkezi (271389).
- Ceyhan, Adem. “Muallim Nâcî’nin Emsâl-i Ali Tercümesi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 9, (2001): 277-325. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/258232>.
- Çelik, Ahmet. “Tanzimat’tan Günümüze Türkiye’de Farsça Öğretimi.” Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2005. Ulusal Tez Merkezi (217293).
- Denizmen, Serap. “Ahmed Midhat Efendi ve Mütercim İzzet Paşa’nın Bilinmeyen Mektuplaşması: Roman, Lisan, Batılılaşma ve Maârif Üzerine Tenkitler” *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 50, (2023): 333-380. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3326368>.
- Ertürkoğlu, Eren. *Osmanlı Edebiyatında Satırlı Tercüme Tekniği ve Satırlı Bir Bostân Tercümesi*. DBY Yayınları, 2024.
- Fürûğî, Muhammed Ali. *Külliyât-ı Sa’dî: Nasihatü’l-Mülûk*. Çâphâne-i Berûhîm, 1320/1941.
- Fürûğî, Muhammed Ali. *Külliyât-ı Sa’dî: Bûstân-ı Sa’dî*. Çâphâne-i Berûhîm, 1320/1941.
- Gariper, Cafer. “Geçiş Dönemi Nesli: Ara Nesil”. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)* içinde, ed. Ramazan Korkmaz. Grafiker Yayınları, 2004.
- Gökçe, Hasan. “Kefevî Tekkesi Şeyhi Ali Vasfî Efendi Hayatı Sanatı ve Eserleri.” Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2014. Ulusal Tez Merkezi (356454).
- Gül, Emine. “Bedâyi’, Şeyh Vasfî (Transkripsiyonlu Metin).” Mezuniyet tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 1997.
- Gürçağlar, Şehnaz Tahir. *Çevirinin ABC’si*. SayYayınları, 2019.
- İzedperest, Nurullah. *Gülistân-ı Sa’dî*. Daniş Yayınları, 1367/1988.
- Kalyon, Filiz. *Bârîka. Yavuz Sultan Selim’in Şiirlerinden Seçmeler*. Berikan Yayınları, 2015.
- Kaplan, Mehmet. *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*. Dergah Yayınları, 2008.
- Kılıç, Müzahir ve Mehmet Atalay. “Şeyh Vasfî ve Cezebât Adlı Eseri.” *Doğu Araştırmaları* 8, (2011): 63-92. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1049842>.
- Kılıç, Müzahir ve Mehmet Atalay. “Şeyh Vasfî ve Feyzâbâd Adlı Eseri”, *Doğu Araştırmaları* 9, (2012): 5-40. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1049988>.
- Özege, Mehmet Seyfettin. *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu C. 3*. Fatih Yayınevi Matbaası, 1975.
- Rehber, Halil Hatip. *Gülistân-ı Sa’dî*. Safi Alişah Yayınları, 1376/1997.
- Şeyh Vasfî. *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*. Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1304/1887.
- Taştan, Osman. “Şeyh Vasfî’nin Nahv-i Osmanî Eserinin İncelenmesi.” Yüksek Lisans tezi, Trakya Üniversitesi, 2009. Ulusal Tez Merkezi (241107).
- Tokmak, Ali Naci. *Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü*. Çantay Kitapevi, 1995.

- Topçu, Esra. “Cezebât, Şeyh Vasfî (Metin Aktarma ve Sözlük).” Mezuniyet tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2010.
- Yalçın, Ayşe. “Şeyh Vasfî’nin Cezebât Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme.” Mezuniyet tezi, Ankara Üniversitesi, 2007.
- Yazar, Sadık. “Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği.” Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011. Ulusal Tez Merkezi (287832).
- Yazıcı, Tahsin. “Gülistân,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14: 240-241. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Yılmaz, Arif. *Şeyh Vasfî ve Muallim Nâcî ile Mektupları: Şöyle Böyle*. Türkçe Mevsimi Yayınları, 2012.
- Yûsufî, Gulam Hüseyin. *Bûstân-ı Sa’dî-Sa’dî-nâme: Tashîh ve tavzîh*. Çâphâne-i Hâce, 1359/1981.
- Zent, Birgül. “Şeyh Vasfî’nin Bedâyi’ Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme.” Mezuniyet tezi, Balıkesir Üniversitesi, 2011.

Ek | Appendix

[3]³⁶ Mukaddime

Lisânımızda üdebâ-yı garbiyyenin hikemî sözleri tercüme olunuyor da Osmânîlânın medâr-ı iftihârı olan müellefât-ı ‘Arabiyye ve Fârisiyyeden cümel-i hikemiyye niçin nakl olunmuyor?

Şarkıyyûnun cevâmî’ü’l-kelimini toplayıp lisânımıza nakl etmek garbiyyûnun mecâmî’-i cümel-i hikemiyyesini tercüme eylemek kadar kolay olmayıp pek çok mücelledât-ı edebiyyeyi mütâla’aya muhtâc bulunduğu için mi?

Fakat fuzâlâ-yı Osmâniyye:³⁷”همة الرجال تطلع الجبال” mantûkunca, ma’âdin-i hikemiyyât-ı şarkıyyeyi taharrîye teşmîr-i sâ’id-i gayret ile mültekâtât-ı cevâhir-i hikemiyyeyi kütübhâne-i Osmânîye nakle mübâşeret buyursalar, o ma’âdin-i [4] lâ-tefnâdan az zamân içinde -cümel-i hikemiyye-i garbiyyeden istiğnâ hâsıl edecek pek çok mücelledât-ı nefîse vücûda geleceği bî-iştibâhdır.

Evet, ma’âdin-i edebiyye-i şarkıyyeden iktitâf olunacak le’âlî-i hikemiyye bizi hazâ’in-i hikemiyyât-ı garbiyyeden ile’l-ebed müstağnî eder.

Üdebâ-yı garbiyyenin cümel-i hikemiyyesi lisânımıza tercüme olunmasın demek istemiyorum. Nerede bir güzel söz bulunursa lisânımıza nakle himmet buyurulması bence hidemât-ı mebrûreden ma’dûddur.

Demek isterim ki mücelledât-ı şarkıyyeden iktitâf oluncak hikemî sözler cevâmî’ü’l-kelim-i garbiyyeyi muhtevî bulunacağından bunları lisânımıza tercüme ihtiyâc kalmaz.

[5] Vâkı’â “Emsâl-i ‘Alî” gibi ba’zı âsâr-ı ‘âliyye âfâk-ı matbû’atda lem’a-nisâr-ı hikmet oluyorsa da ma’âdin-i dârü’l-kütüb-i İslâmiyyede meknûz bulunan cevâhir-i hikemiyyenin iltikâtına dâniş-verân-ı millet tarafından himmet buyurulmaması hamıyyet-i milliyye ashâbını dâg-dâr-ı te’essüf etmektedir.

Ümîd ederim ki ma’ârif-perverân-ı millet kütüb-i edebiyye-i şarkıyyede müdgam cümel-i hikemiyyenin iltikâtına sarf-ı himmet ile tercümelerine hâme-zen-i fazîlet olurlar.

‘Asr-ı şâhânesi edvâr-ı sâlife-i Osmâniyâna gıpta-bahş olan halîfe-i perverdigâr, pâdişâh-ı ma’delet-kirdâr efendimiz hazretlerinin eltâf-ı mütevâlîye-i ma’ârif-perverîleri erbâb-ı fazîlete -te’lîfât-ı ceyyide vücûda getirmek [6] husûsunda- şevk-i cedîd vermekde bulunduğunu gördükçe “Emsâl-i ‘Alî” gibi büyük mecele-i hikemiyye ‘âlem-i matbû’atda şîrâze-bend-i husûl olacağına ümîd-vâr olmaz mıyım?

Bütün ma’ârif-perestân-ı vatan üdebâ-yı kemâlât-mezâhir-i Osmâniyyeden böyle bir hizmet-i mukadde-seye intizâr ediyorlar.

Üdebâ-yı garbiyyenin hikemî sözlerinden müteşekkil mecmû’alar müsâdif-i nazar-ı dervişânem oldukça, Hazret-i Mevlânâ, Şeyh Sa’dî, Şeyh Nizâmî ve Mollâ Câmî gibi küberâ-yı İslâmiyye’nin mü’ellefât-ı bergüzîdelerini tetebbu’ ile o hazâ’in-i edebiyyeden iltikâtına muktedir olabileceğim cevâhir-i hikemiyyeyi lisânımıza nakl eylemek ârzûsu bizâ’atsizliğimi unutturarak müşârün-ileyhimin [7] âsâr-ı ‘âliyyelerinde münderic bulunan kelimât-ı hikemiyyeyi tercüme etmeye mecbûr eyledi.

Fakîr de bu ârzûmu mevkî’-i icrâya koymak için Şeyh Sa’dî’nin külliyyâtında münderic bulunan cevâmî’ü’l-kelim-i nesriyye vü nazmiyyeyi tercümeye ibtidâr etdim.

Bu cüz’ü Şeyh müşârün-ileyhin tercüme edeceğim cevâmî’ü’l-kelim-i nazmiyyesinden teşkîl edecek cüz’ler ile Hazret-i Mevlânâ ve Mollâ Câmî ve Şeyh Nizâmî’nin cümel-i hikemiyye-i nazmiyyelerini muhtevî mecelleler ta’kîb edecektir. Ve min’allahî’t-tevfîk.

Şeyh Vasfî

³⁶Köşeli parantez içindeki sayılar, eserin sayfa numaralarını göstermektedir.

³⁷Tercüme: Ricâlin himmeti, dağları kökünden koparır.

[8] Hikemiyyât-ı İslâmiyye

1.

هر چه نباید دلیستگی را نشاید³⁸

Bâkî olmayan şey rabt-ı kalb etmeye değmez.

2.

اندیشه کردن که چه گویم به از پشیمانی خوردن که چرا گفتم³⁹

Niçin söyledim diye nâdim olmakdan ne söyleyeyim diye düşünmek iyidir.

3.

هر که دست از جان بشوید هر چه در دل دارد بگوید⁴⁰

Hayatından kat'-ı ümmîd eden gönlündekini söylemekden çekinmez.

4.

دروغ مصلحت آمیز به از راست فتنه انگیز⁴¹

Muzır olan doğrudan nâfi' olan yalan iyidir.

5.

محالست که هنرمندان بمیرند و بیهنران جای ایشان بگیرند⁴²

Ashâb-ı hüner ölüp de yerini câhillerin tutması muhâldir.

[9] 6.

توانکری بهنرست نه بمال و بزرکی بعقلست نه بسال⁴³

Zenginlik hünerledir mâl ile değil, büyüklük 'akıl ile sin ile değil.

7.

از حدت و سورت پادشاهان بر حذر باید بود که غالب همت ایشان بر معضلات امور مملکت متعلق باشد و تحمل ازدحام عوام نکنند⁴⁴

Hükümdârların gazabından hazer üzere olmak lâzımdır. Çünkü onların ekseriyâ fikirleri müşkilât-ı umûr-ı memleketi tesviyeye müte'allık olduğundan halkın kesret-i mürâca'tına tahammül edemezler.

8.

دونست و ناسپاس و سفله و حق ناشناس که باندک تغیر حال از مخدوم قدیم خود بر گردد و حقوق نعمت سالیانه در نوردد⁴⁵

Azıcık âzürde-hâtır olmakla velî-ni'met-i kadîminden yüz çevirip hukûk-ı dîrîneyi ferâmûş eden alçakdır.

9.

ظرافت بسیار هنر ندیمانست و عیب حکیمان⁴⁶

Ziyâde zarâfet nüdemâ için hüner, hükemâ için 'ayıbdır.

³⁸Halil Hatip Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî* (Safi Alişah Yayınları, 1376), 30. Metnin bu bölümündeki kaynak ifadelerin çoğunluğu *Gülistân*'dan alınmıştır. Bunların tespiti için Doktor Halil Hatip Rehber tarafından 1376/1997 yılında Tahran'da Safi Alişah Yayınevi'nden yayımlanan *Gülistân* nüshası ile Nurullah İzedperest tarafından 1367/1988 yılında Tahran'da Dâniş Yayınları'ndan yayımlanan *Gülistân-ı Sa'dî* nüshası kullanılmıştır. Metinde yer alan *Nasihatü'l-Mülûk* parçalarının tespiti için ise Muhammed Ali Fûrûğî'nin 1320/1941 yılında Tahran'da yayımlanan *Külliyât-ı Sâ'dî: Nasihatü'l-Mülûk* isimli eseri kullanılmıştır.

³⁹Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 37.

⁴⁰Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 47.

⁴¹Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 49.

⁴²Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 56.

⁴³Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 66.

⁴⁴Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 83.

⁴⁵Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 86.

⁴⁶Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 89.

[10] 10.

هر که خیانت ورزد دستش از حساب لرزد⁴⁷

Hâ'inin muhâsebe zamânında eli titrer.

11.

دوستان در زندان بکار آیند که بر سفره همه دشمنان دوست نمایند⁴⁸

Dostlar 'asıl idbâr zamânında işe yararlar. Yoksa ikbâl zamânında hep düşmanlar dost görünürler.

12.

خر بار بر به از شیر مردم در⁴⁹

Yük çeken merkep adam yırtan arslana müreccahdır.

13.

دوست را چندان قوت مده که اگر دشمنی کند بدواند⁵⁰

Düşmanlık etmeye kâdir olacak kadar dostuna iktidâr verme.

14.

توقع خدمت از کسی دار که توقع نعمت از تو دارد⁵¹

Hidmeti senden menfa'at ümîd edenden um.

15.

خانهٔ دوستان بروب و در دشمنان مکوب⁵²

Dostlarına ser-fürû eyle de düşmanlarına 'arz-ı ihtiyâc etme.

16.

آنرا که سخاوت هست بشجاعت حاجت نیست⁵³

Sehâveti olan kimsenin şecâ'ate ihtiyâcı olmaz.

[11] 17.

در پسی مردن، به که حاجت پیش کسی بردن⁵⁴

Bir kimseye 'arz-ı ihtiyâc etmekden ihtiyâc içinde ölmek evlâdır.

18.

اگر آب حیات فی المثل باب روی فروشند دانا نخرد⁵⁵

Farazâ âb-ı hayâtı yüz suyuna satsalar sâhib-i vicdân iştirâyâ tenezzül etmez.

19.

رزق اگر چه مقسومست باسباب حصول آن تعلق شرطست و بلا اگر چه مقدرست از ابواب دخول آن احتراز واجب⁵⁶

Rızık, maksûm ise de husûlû esbâbına teşebbüs etmek lâzımdır. Belâ, mukadder ise de onun gireceği kapılardan sakınmak vâcibdir.

⁴⁷ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 92.⁴⁸ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 95.⁴⁹ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 106.⁵⁰ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 122.⁵¹ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 123.⁵² Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 170.⁵³ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 226.⁵⁴ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 244.⁵⁵ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 253.⁵⁶ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 292.

20.

هر کرا رنجی بدل رسانیدی اگر در عقب آن صد راحت برسانی از پاداش آن يك رنج ایمن میباش که پیکان از جراحت بدر آید و آزار دردل بماند ⁵⁷
Hâtırını kırdığın kimseye ‘akabinde pek çok rûy-ı dil göstersen de yine o bir rencin ‘ivazından emîn olma ki
temren yaradan çıkar da âzâr hâtırdan çıkmaz.

[12] 21.

آسیاب سنک زیرین متحرک نیست لاجرم تحمل بار کران میکند ⁵⁸

Değirmenin alt taşı müteharrik olmadığı için ister istemez bâr-girâna tahammül eder.

22.

Kimse cehlını mu‘terif هرکز کسی بجهل خود اقرار نکند مگر آن کس که چون دیگری در سخن باشد هنوز تمام نا کرده او سخن آغاز کند ⁵⁹
olmaz. Fakat başkası lakırdıyı bitirmeden söze başlayan i‘tirâf-ı cehâlet etmiş olur.

23.

هر چه دردل فرود آید در دیده نکو نماید ⁶⁰

Gönle giren göze güzel görünür.

24.

شرط مودت نباشد باندیشه جان دل مهر جانان بر گرفتار ⁶¹

Havf-ı cân ile muhabbet-ı cânândan yüz çevirmek şî‘âr-ı meveddet değildir.

25.

هر که زر در ترازوست زور در بازوست ⁶²

Ashâb-ı iktidârın kolu bükülmez.

[13] 26.

آنکه بر دنیا دسترس ندارد در همه عالم کس ندارد ⁶³

Sâhib-i iktidâr olmayanın hîçbir yerde mu‘îni bulunmaz.

27.

مزاج اگر چه مستقیم بود اعتماد بقارا نشاید و مرض اگر چه هائل بود دلالت کلی بر هلاک نکند ⁶⁴

Mizâc, müstakîm olsa da devâmına i‘timâd olunmaz. Maraz tehlikeli olsa da külliyyen helâke delâlet etmez.

28.

خواجه شادی کنان که فرزندم عاقلست و پسر طعنه زنان که پدرم فرتوت ⁶⁵

Peder, oğlum ‘âkıldır diye sevinir. Oğul babam bunakdır diye yerinir.

29.

راحت عاجل بتشویش محنت آجل منغص کردن رأی خردمندانت ⁶⁶

Râhat-ı hâzırayı mihnet-i müstakbele ile ihlâl etmek re‘y-i ‘ukalâya muhâlifdir.

⁵⁷ Rehber, *Gülistân-ı Sa‘dî*, 297.

⁵⁸ Rehber, *Gülistân-ı Sa‘dî*, 307.

⁵⁹ Rehber, *Gülistân-ı Sa‘dî*, 321.

⁶⁰ Rehber, *Gülistân-ı Sa‘dî*, 334.

⁶¹ Rehber, *Gülistân-ı Sa‘dî*, 340.

⁶² Rehber, *Gülistân-ı Sa‘dî*, 396.

⁶³ Rehber, *Gülistân-ı Sa‘dî*, 396.

⁶⁴ Rehber, *Gülistân-ı Sa‘dî*, 412.

⁶⁵ Rehber, *Gülistân-ı Sa‘dî*, 420.

⁶⁶ Rehber, *Gülistân-ı Sa‘dî*, 444-445.

30.

بلغ ما عليك فافالم يقبلو افما عليك⁶⁷

Sen vâcib olanı söyle, kabûl etmezlerse sana bir mes'ûliyet terettüb etmez.

[14] 31.

هر که بطاعت از دیگران کمست و بنعمت بیش بصورت توانکرست بمعنی درویش⁶⁸

Tâ'atçe başkalarından eksik ve servetçe ziyâde olan kimse sûretde zengin ve hakîkatde fakîrdir.

32.

سیم بخیل وقتی از خاک بر آید که او بخاک رود⁶⁹

Bahîlin mâlî öldüğü vakit meydâna çıkar.

33.

هر جا که کست خارست⁷⁰

Gül olan yerde diken de bulunur.

34.

مال از بهر آسایش عمرست نه عمر از بهر کرد کردن مال⁷¹

Mâl, 'ömrü râhatlı geçirmek içindir. 'Ömür, cem'-i mâl etmek için değil.

35.

دو کس رنج بیهوده بردند وسعی بی فائده کردند یکی آنکه اندوخت و نخورد دیگر آنکه آموخت و نکرد⁷²

İki kimse beyhûde zahmet çeker, boşuna sa'y eder. Birisi kazandığını yemeyen, diğeri 'ilmiyle 'âmil olmayan.

[15] 36.

علم از بهر دین پروردنست نه از بهر دنیا خوردن⁷³

'İlim, dîni muhâfaza etmek içindir. Dünyâyı yemek için değil.

37.

عالم نا پرهیزکار کوریست مشعله دار یهدی ولا یهتدی⁷⁴

Müttakî olmayan 'âlim, meş'ale-dâr kör gibidir. Halka doğru yolu gösterse de kendisi göremez.

38.

ملك از خردمندان جمال کیرد و دین از پرهیزکاران کمال یابد⁷⁵

Memleket sâye-i 'ukalâda revnak-yâb olur, dîn erbâb-ı takvâ himmetiyle kemâl bulur.

39.

رحم آوردن بر بدان ستمست بر نیکان و عفو کردن از ظالمان جورست بر درویشان⁷⁶

Eşrâra merhamet etmek ahyâra zulümdür. Zâlimleri cezâsız bırakmak fukarâya cevrdir.

⁶⁷ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 446.⁶⁸ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 488.⁶⁹ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 490.⁷⁰ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 502.⁷¹ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 515.⁷² Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 518.⁷³ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 519.⁷⁴ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 520.⁷⁵ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 520.⁷⁶ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 521.

40.

هر آن سری که داری با دوست درمیان منه چه دانی که وقتی دشمنی کردد ⁷⁷

Sırrını dostuna ifşâ etme, bir gün düşman olmayacağını ne bilirsin!

[16] 41.

هر کزندی که توانی بدشمن مرسان باشد که وقتی دوست کردد ⁷⁸

Düşmana, kâdir olduğun kötülüğü îkâ'a kalkışma, belki bir gün dost olur.

42.

رازی که خواهی نهان ماند با کسی در میان منه اگر چه معتمد بود که هیچ کس بر سر تو از تو مشفقتر نباشد ⁷⁹

Ser-beste kalmasını ârzû etdiğin sırrı mu'temedün-'aleyh olsa da kimseye söyleme, zîrâ sırrını senden ziyâde hîçbir kimse saklamaz.

43.

دشمن ضعیف که در طاعت آید و دوستی نماید معصود وی جز آن نیست که دشمنی قوی کردد ⁸⁰

Düşman-ı za'îfin 'arz-ı tâ'at ve izhâr-ı muhabbet etmekden maksadı kavî düşman olmakdan başka bir şey değildir.

44.

بر دوستی دوستان اعتماد نیست باتملق دشمنان چه رسد ⁸¹

Dostların muhabbetine i'timâd olunamaz, nerede kaldı ki düşmanların müdâhenesine!

45.

هر که دشمن کوچک را حقیر شمارد بدان ماند که آتش اندک را مهمل گذارد ⁸²

Küçük düşmanı hakîr 'addeden az âteşi mühimsemeyen kimseye benzer.

[17] 46.

سخن در میان دو دشمن چنان کوی که اگر دوست شوند شرم زده نباشی ⁸³

İki düşman beyninde ihtiyât-kârâne idâre-i kelâm et ki dost olurlar ise mahcûb olmayasın.

47.

هر که بادشمنان دوستان خود صلح کند سر آزار دوستان دارد ⁸⁴

Dostlarının husemâsıyla musâlaha eden kimse muhibbânını incitmek sevdâsında bulunmuş olur.

48.

چون در امضای کاری متردد باشی آن طرف اختیار کن که بی آزارتر بر آید ⁸⁵

Bir işe karâr vermede mütereddid olur isen hangi şıkda daha az zarar var ise o şıkkı ihtiyâr et.

⁷⁷ Rehber, Gülistân-ı Sa'dî, 522.

⁷⁸ Rehber, Gülistân-ı Sa'dî, 522.

⁷⁹ Rehber, Gülistân-ı Sa'dî, 523.

⁸⁰ Rehber, Gülistân-ı Sa'dî, 524.

⁸¹ Rehber, Gülistân-ı Sa'dî, 524.

⁸² Rehber, Gülistân-ı Sa'dî, 524.

⁸³ Rehber, Gülistân-ı Sa'dî, 524.

⁸⁴ Rehber, Gülistân-ı Sa'dî, 525.

⁸⁵ Rehber, Gülistân-ı Sa'dî, 525.

49.

تا کار بزر می آید جان در خطر افکندن نشاید⁸⁶

Akçe ile bitecek bir iş için cânı muhâtaraya koymak câ'iz değildir.

[18] 50.

بر عجز دشمن رحمت مکن که اگر او قادر شود بر تو رحمت نکند⁸⁷

Düşmanın 'acizine merhamet etme. Eline fırsat geçer ise o sana merhamet etmez.

51.

خشم بیش از حد و حشت آرد و لطف بی وقت هیبت بیرد نه چندان درشتی کن که از تو سیر کردند و نه چندان نرمی که بر تو دلیر شوند⁸⁸

Hadden ziyâde gazab vahşet getirir, vakitsiz lütuf kesr-i vakâr eder. Ne halkın nefretini celb edecek kadar şiddet göster ne de halkı başına çıkaracak kadar halîm ol.

52.

بد خوی دردست دشمنی گرفتارست که هر کجا رود از چنگ عقوبت او خلاص نیابد⁸⁹

Bed-hûy, bir düşman eline düşmüştür ki her nereye gitse pençe-i kahrından kurtulamaz.

53.

چو بینی در سپاه دشمن تفرقه افتاد تو جمع باش و اگر دشمن جمع باشند از پریشانی اندیشه کن⁹⁰

Düşman 'askerinin perîşânlığını gördüğün vakit kendini toplamaya sa'y et. Düşman cem'iyet peydâ ederse perîşânlıktan kork.

[19] 54.

دشمن چو از حیلتی در ماند سلسله دوستی بجنباند پس آنکه بدوستی کارها کند که دشمن نتواند کرد⁹¹

Düşman başka çâre bulmakdan 'âciz kaldığı vakit dostluk göstermeye başlar. Sonra dostluk yüzünden öyle işler eyler ki onu düşman yapamaz.

55.

سرمار بدست دشمن بکوب که از احدی الحسین خالی نباشد اگر این غالب آمد مار کشتی و اگر آن از دشمن رستی⁹²

Yılanın başını düşman eliyle ez ki iki fâ'idenin birinden hâlî olmasın. Bu gâlib gelirse yılanı öldürmüş, o gâlib gelirse düşmandan kurtulmuş olursun.

56.

خبری که دانی که دلی بیازارد تو خاموش باش تا دیگری بیارد⁹³

Bir kalbi incideceğini bildiğin haberi sen verme, başkası versin.

57.

هر که نصیحت خود رای میکند او خود بنصیحتکری محتاجست⁹⁴

Kendi 'aklını beğenene nasîhat veren kimse bir nâsihe muhtâcdır.

⁸⁶Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 526.⁸⁷Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 527.⁸⁸Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 529.⁸⁹Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 532.⁹⁰Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 533.⁹¹Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 533.⁹²Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 534.⁹³Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 534.⁹⁴Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 535.

[20] 58.

فريب دشمن مخور و غرور مداح مخر كه آن دام زرق نهاده است و اين كام طمع كشاده ⁹⁵

Düşmanın hîlesine aldanma, meddâhın medhine inanma ki bunun birisi şeytanet tuzağını kurmuş, diğeri tama' ağzını açmıştır.

59.

احمق را ستایش خوش آید ⁹⁶

Ahmaka sitâyiş hoş gelir.

60.

متكلم را تا کسی عیب نکیرد سخنش صلاح نپذیرد ⁹⁷

Bir kimse mütekellimin hatâsını tutmadıkça sözü yoluna girmez.

61.

همه کس را عقل خود بکمال نماید و فرزند خویش بجمال ⁹⁸

Herkese kendi 'aklı hoş, kendi oğlu güzel görünür.

62.

ده آدمی بر سفره بخورند و دو سگ بر جیفه بسر نبرند ⁹⁹

On adam bir sofrada ta'âm ederler de iki kelb bir cîfeyi paylaşamazlar.

[21] 63.

حریص با جهانی کرسنه است و قانع بنائی سیر ¹⁰⁰

Harîs cihâna mâlik olsa yine gözü doymaz, kânî' bir lokma etmege kanâ'at eder.

64.

هر که در حال توانایی نیکویی نکند در وقت ناتونی سختی بیند ¹⁰¹

Muktedir iken iyilik etmeyen iktidârdan düşünce zahmet çeker.

65.

هر چه زود بر آید دیر نیاید ¹⁰²

Tîz yetişen çok pâ-y-dâr olmaz.

66.

کارها بصیر بر آید و مستعجل بسر در آید ¹⁰³

İşler, sabır ile husûl bulur, 'acele eden nâdim olur.

67.

نادان را به از خوموشی نیست و اگر این مصلحت بدانستی نادان نبودى ¹⁰⁴

Câhile sükûtdan hayırlı bir şey yokdur. Bunu bilmiş olsaydı câhil olmazdı.

⁹⁵ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 536.

⁹⁶ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 536.

⁹⁷ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 536.

⁹⁸ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 537.

⁹⁹ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 538.

¹⁰⁰ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 538.

¹⁰¹ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 539.

¹⁰² Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 540.

¹⁰³ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 542.

¹⁰⁴ Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 542.

68.

هر که بآبدان نشیند نیکی نبیند¹⁰⁵

Eşirrâ ile düşüp kalkan iyilik görmez.

[22] 69.

مردمان را عیب نهانی آشکارا مکن که مرایشان را رسوا کنی و خود را بی اعتماد¹⁰⁶

İnsânların gizli ‘aybını ifşâ etme ki onları rüsvâ-yı ‘âlem kendini i’timâdsızlıkla müttehem edersin.

70.

هر که علم خواند و عمل نکرد بدان ماند که کاوراند و تخم نیفشاند¹⁰⁷

Tahsîl-i ‘ilm edip de ‘amel eylemeyen tarlayı sürüp de tohum ekmeyen kimseye benzer.

71.

اگر شبها همه قدر بودی پس شب قدر بی قدر بودی¹⁰⁸

Her gece Kadir olaydı Leyle-i Kadr’in kadri olmazdı.

72.

نه هر که بصورت نیکوست سیرت زیبا دروست کار اندرون دارد نه پوست¹⁰⁹

Sûreti hüsn olan kimsenin sîreti müstahsen olması lâzım gelmez. İ’tibâr sûrete değil sîretedir.

73.

هر که با بزرگان ستیزد خون خود ریزد¹¹⁰

Küberâ ile nizâ’ eden kendi helâkine hidmet eder.

74.

پنجه با شیر و مشت با شمشیر کار خرد مندان نیست¹¹¹

Arslan ile pençeleşmek ve kılıca yumrukla mukâbele etmek ‘ukalânın işi değildir.

[23] 75.

ضعیفی که با قوی دلاوری کند یار دشمنست در هلاک خویش¹¹²

Kavîye karşı yiğitlik eden kendi helâki için düşmana yardım etmiş olur.

76.

هر که نصیحت نشنود سر ملامت شنیدن دارد¹¹³

Nasîhat dinlemeyen melâmet işitmek sevdâsında bulunmuş olur.

77.

بی هنران هنرمندان را نتوانند دیدن همچو سکان بازاری که سک شکاریرا بینند و مشغله بر آرند و پیش آمدن نیارند¹¹⁴

Hünersizler hünertilileri görmekden bî-huzûr olurlar. Zukâk [sokak] köpekleri gibi ki ev köpeklerini gördükde gürültü ederler ve fakat karşısına çıkamazlar.

¹⁰⁵Rehber, *Gülistân-ı Sa’dî*, 546.¹⁰⁶Rehber, *Gülistân-ı Sa’dî*, 546.¹⁰⁷Rehber, *Gülistân-ı Sa’dî*, 546.¹⁰⁸Rehber, *Gülistân-ı Sa’dî*, 547.¹⁰⁹Rehber, *Gülistân-ı Sa’dî*, 548.¹¹⁰Rehber, *Gülistân-ı Sa’dî*, 549.¹¹¹Rehber, *Gülistân-ı Sa’dî*, 549.¹¹²Rehber, *Gülistân-ı Sa’dî*, 550.¹¹³Nurullah İzederest, *Gülistân-ı Sa’dî* (Daniş Yayınları, 1367), 233.¹¹⁴Rehber, *Gülistân-ı Sa’dî*, 551.

78.

سفلہ چون بہنر با کسی بر نیاید بخشش در پوستین افتد ¹¹⁵

Alçak, hünerle başa çıkamayacağı kimseyi arkasından mezzemmet etmeye başlar.

[24] 79.

اگر جور شکم نیستی هیچ مرغی در دام نیفتادی بلکه صیاد دام ننهادی ¹¹⁶

Eğer açlık belâsı olmayaydı hîçbir kuş giriftâr-ı dâm olmazdı, belki avcı tuzak kurmazdı.

80.

مشورت با زنان تباہست و سخاوت با مفسدان کناہ ¹¹⁷

Kadınlar ile meşveret mûcib-i mazarrat, eşîrrâya ihsân dâ'î-i nedâmetdir.

81.

هر کرا که دشمن در پیشست اگر نکشد دشمن خویشست ¹¹⁸

Düşmanı vakt-i fırsatda öldürmeyen kendi hasm-ı cânıdır.

82.

در کشتن بندگان تأمل اولیترست بحکم آن که اختیار باقیست توان کشت و توان هشت تا اگر بی تأمل کشته شود محتملست که مصلحتی فوت شود که ¹¹⁹
تدارک مثل آن ممتنع باشد

Mahbûsları öldürmekde ziyâde te'emmül etmelidir. Çünkü onları öldürüp öldürmemek ihtiyârı bâkîdir. Eğer te'emmûlsüz öldürülür ise belki tedârîki mümteni' bir maslahat-ı mühimme fevt olmuş olur.

[25] 83.

حکیمی که با جهال در افتد باید که عزت توقع ندارد ¹²⁰

Cühelâ ile düşüp kalkan bir hakîm hürmet ümîd etmemesi iktizâ eder.

84.

جاهلی که بزبان آوری بر حکیمی غالب آید عجب نیست که سنکست جوهری را می شکند ¹²¹

Bir câhilin zebân-dırâzlıkla bir hakîme galebe etmesi cây-i ta'accüb değildir. Zîrâ taşdır cevheri kırar.

85.

خرد مندیرا که در زمره اجلاف سخن صورت نبندد شکفت مدار که آواز بر ربط با غلبه دهل بر نیاید ¹²²

Bir 'âkılın süfehâ arasında sözü mesmû' olmazsa ta'accüb etme, zîrâ davulun yanında lâğutanın [lavtanın] sesi çıkmaz.

86.

جوهر اگر در خلاب افتد همچنان نفسست و غبار اگر بر فلک رسد هنوز خسیس ¹²³

Cevher çirk-âba düşse de yine kıymet-dâr, toz âsumâna çıksa da yine bî-i'tibârdır.

¹¹⁵Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 551.¹¹⁶Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 551.¹¹⁷Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 552.¹¹⁸Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 553.¹¹⁹Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 553-554.¹²⁰Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 554.¹²¹Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 554.¹²²Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 556.¹²³Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 557.

87.

استعداد بی تربیت دریغست و تربیت نامستعد ضایع¹²⁴

Terbiyesiz isti'dâd cây-ı te'essüfdür. İsti'dâdsız terbiye hebâdır.

[26] 88.

قیمت شکر نه از نیست که خاصیت ویست¹²⁵

Şekerin kıymeti kamışdan olmayıp kendi hâssasındandır.

89.

دوستی را که بعمری فرا چنگ آرند نشاید که بیکدم بیزارند¹²⁶

Bir 'ömürde kazanılan dostu bir anda incitmek lâıyk değildir.

90.

رای بی قوت مکر و فسونست و قوت بی رای جهل و جنون¹²⁷

Kuvvetsiz re'y mekr ü füsûndur. Re'ysiz kuvvet cehl ü cünûndur.

91.

جوانمردی که بخورد و بدهد به از عابدی که روزه دارد و بنهد¹²⁸

Yeyip yediren cömerd oruç tutarak para birikdiren 'âbiddin iyidir.

92.

عقل در دست نفس چنان گرفتارست که مرد عاجز در دست زن کریز¹²⁹

'Âciz olan adam gûrbûz bir kadının nasıl mağlûbu ise 'akıl da nefsin öyle mağlûbudur.

93.

هر که ترک شهوت از بهر قبول خلق کرده است از شهوت حلال در شهوت حرام افتاده است¹³⁰

Halka hoş görünmek için zevki terk eden zevk-i helâlden zevk-i harâma düşmüşdür.

[27] 94.

آنانکه دست قدرت ندارند سنگ خرده نکه دارند تابوقت فرصت دمار از دماغ ظالم بر آرند¹³¹

'Âciz olanlar ufak taşları hıfz edip vakt-i fırsatda zâlimden intikâm alırlar.

95.

عالم را نشاید که سفاهت از عامی بحلم در گذارد که هر دو طرف رازیان دارد هیبت آن کم شود و جهل این مستحکم¹³²

Câhilin harekât-ı küstâhânesine nazar-ı müsâmaha ile bakmak 'âlîme yakışmaz zîrâ bu hareketin iki tarafa da zararı olur: Onun kadri eksilir, bunun cehli kuvvetlenir.

96.

معصیت از هر که صادر شود ناپسندست و از علما ناپسندتر¹³³

Ma'siyet kimden sudûr eder ise etsin beğenilmez. 'Ulemâdan sudûr eder ise hîc beğenilmez.

¹²⁴Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 557.¹²⁵Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 557.¹²⁶Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 559.¹²⁷Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 560.¹²⁸Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 560.¹²⁹Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 560.¹³⁰Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 560-561.¹³¹Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 561.¹³²Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 562.¹³³Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 563.

97.

هر که در زندگی نانش نخورد چون بمیرد نامش نبرد¹³⁴

Bir kimsenin sağlığında iyiliği görülmezse öldükden sonra adı anılmaz.

[28] 98.

درویش ضعیف حال را در تنگی خشک سال می‌رس که چونی مکر بشرط آن که مرهمی بر ریشش نهی و معلومی درپیشش¹³⁵

Fakîr-i perîşân-hâlin yarasına merhem, önüne bir mikdâr dirhem komadıkça kahtdan nasılsın diye hâlini sû'âl etme.

99.

تلمیذ بی ارادت عاشق بی زرست و رونده بی معرفت مرغ بی پر و عالم بی عمل درخت بی بر و زاهد بی علم خانه بی در¹³⁶

Hevessiz şâkird parasız 'âşık, hünersiz seyyâh kanatsız kuşa, 'amelsiz 'âlim meyvesiz ağaca, 'ilimsiz sûfî kapısız hâneye benzer.

100.

مراد از نزول قرآن تحصیل سیرت خوبست نه ترتیل سورة مکتوب¹³⁷

Nüzûl-i Kur'ân-ı Kerîm'den maksûd tahsîl-i sîret-i hasenedir, sûre-i mektûbeyi tecvîd ile okumak değil.

[29] 101.

عامی متعبد پیاده رفته است و عالم متهاون سوار خفته¹³⁸

Câhil sûfî yola giden piyâdeye, mütekâsîl 'âlim yolda uyuyan sūvârîye benzer.

102.

عاصی که دست بردارد به از عابدی که کبر در سردارد¹³⁹

İ'tirâf-ı kusûr eden 'âsî 'ibâdetine mağrûr olan sūfîden iyidir.

103

دوکس را حسرت از دل بدر نرود و پای تغابن از کل ندامت بر نیاید تاجری گشتی شکسته و وارنی باقلاندران نشسته¹⁴⁰

İki kimsenin gönlü te'essüfden hâlî olmaz ve ayağı nedâmet batağından kurtulamaz. Birisi gemisi paralanmış tâcir, diğeri dalkavuklar ile düşüp kalkan mîrâsyedi.

104.

خوان بزرگان اگرچه لذیذست خرده انبان خود از ان بلذتتر¹⁴¹

Küberânın ta'âmı her ne kadar lezîz ise de insânın kendi dağarcığında bulunan kırıntı ondan daha lezzetlidir.

[30] 105.

خلاف راه صوابست دارو یکمان خوردن و راه نادیده بی کار و ان رفتن¹⁴²

Zan üzerine 'ilâc yemek ve bilinmeyen yola kervânsız gitmek hilâf-ı râh-ı savâbdır.

¹³⁴Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 566.¹³⁵Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 567-568.¹³⁶Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 575.¹³⁷Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 575-576.¹³⁸Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 576.¹³⁹Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 576.¹⁴⁰Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 578.¹⁴¹Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 580.¹⁴²Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 580-581.

106.

از لوازم صحبت یکی آنست که خانه بپردازی یا باخانه خدای در سازی ¹⁴³

Levâzım-ı ülfetden birisi yâ hânedan çıkmak, yâhud sâhib-i hâne ile hoş geçinmekdir.

107

هر که با بدان نشیند اگرچه طبیعت ایشان نکیرد بطریق ایشان متهم گردد ¹⁴⁴

Kötüler ile düşüp kalkan onların ahlâkıyla tahalluk etmese de yine hâllerıyla ithâm olunur.

108.

دشمن بملاطفت دوست نکردد بلکه طمع زیاده کند ¹⁴⁵

Düşman nevâzişle dost olmaz, belki tama'ı artar.

109.

هنکام درشتی ملاطفت مذمومست ¹⁴⁶

Hiddet zamânında latîfe mezmûmdur.

110.

هر که سخن نسنجد از جوابش برنجد ¹⁴⁷

Sözü düşünmeksizin söyleyen alacağı cevâbdan incinir.

[31] 111.

دروغ گفتن بضربت لازب ماند که اگر نیز جراحت درست شود نشانش بماند ¹⁴⁸

Yalan söylemek sâbit yara gibidir. İyi olsa da eseri bâkî kalır.

112.

سك حق شناس به از آدمی ناسپاس ¹⁴⁹

Hak-şinâs kelb nânkör adamdan iyidir.

113.

نيك بختان بحكايات امثال پيشنيان پند كيرند پيش آزان كه پسنيان بواقعة ایشان مثل زنند ¹⁵⁰

Bahtiyâr olanlar kendi vukû'âtlarıyla ahlâfa 'ibret olmazdan evvel eslâfın hikâyât ü emsâliyle mütenassih olurlar.

114.

¹⁵¹ نيك بختان بحكايات امثال پيشنيان پند كيرند پيش آزان كه پسنيان بواقعة ایشان مثل زنند عاقل چون خلاف درميان بيند بجهد و چون صلح بيند لنكر بنهد
انجا سلامت بر كزاست و اينجا حلاوت در ميان

'Âkıl, meyânede ihtilâf görünce savuşur. Sulh görünce karâr eder. Çünkü anda selâmet mübâ'adetde bunda lezzet ikâmetdedir.

¹⁴³Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 583.¹⁴⁴Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 584.¹⁴⁵Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 586.¹⁴⁶Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 585-586.¹⁴⁷Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 587.¹⁴⁸Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 588.¹⁴⁹Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 589.¹⁵⁰Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 594-595.¹⁵¹Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 600.

[32] 115.

هرکز دو خصم بحق راضی پیش قاضی نروند¹⁵²

Hakka râzı olan iki hasım hîçbir vakitte huzûr-ı hâkime gitmezler.

116.

شبه در بازار جوهر یا جوی نیارد¹⁵³

Boncuk cevâhirci çarşısında bir arpa değmez.

117.

چراغ پیش آفتاب پرتوی ندارد¹⁵⁴

Güneşin yanında çerâğın ziyâsı olmaz.

118.

کوتاه خردمند به از نادان بلند¹⁵⁵

Kısa boylu 'âkıl uzun boylu câhilden iyidir.

119.

نه هر که مجادله جست در معامله درست¹⁵⁶

Mücâdelede çabuk olanın mu'âmelede doğru olması lâzım gelmez.

120.

بیحش و منت منه که فائده آن بتو باز کرد¹⁵⁷

Minnetsiz ihsân eyle ki fâ'idesi sana 'â'id olsun.

[33] 121.

¹⁵⁸ Düşmanın nasîhatini kabûl etmek
hatâdır ama işitmek câ'izdir. Onun hilâfiyla hareket etmek 'ayn-ı savâbdır.

122.

از دشمن ضعیف بترس و اندیشه کن که دروقت بیچارگی بجان کوشد¹⁵⁹

Düşman-ı za'îfden kork ki çâresizlik vaktinde cândan çalışır.

123.

دست عطا تا تواند کشاده دار و مکر آنکه که دخل باخراجات وفا نکند¹⁶⁰

Vâridâtın mesârifine kifâyet etdikçe -mümkün mertebe- cömerdlükden geri dönme.

124.

هر که خواهد که به نیکمردی نامش بر آید بر حیف نا انصافان صبر کند¹⁶¹

İyilikle nâm almak isteyen insâfsızların mezemmetine sabretmelidir.

¹⁵²Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 604.¹⁵³Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 38-39.¹⁵⁴Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 39.¹⁵⁵Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 52.¹⁵⁶Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 547.¹⁵⁷Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 517.¹⁵⁸Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 528.¹⁵⁹Muhammed Ali Fûrûğî, *Külliyât-ı Sa'dî: Nasihatü'l-Mülûk* (Çâphâne-i Berûhîm, 1320), 23.¹⁶⁰Fûrûğî, *Külliyât-ı Sa'dî: Nasihatü'l-Mülûk*, 7.¹⁶¹Fûrûğî, *Külliyât-ı Sa'dî: Nasihatü'l-Mülûk*, 7.

125.

بادوست و دشمن طریق احسان پیشه کن که دوستانرا مهر و محبت بیفزاید دشمنان را عداوت کم شود ¹⁶²

Dosta, düşmana hüsn-i mu'âmele eyle ki onun muhabbeti tezâyüd ve bunun 'adâveti tenâkus etsin.

126.

دل دوستان آزدن مراد دشمن بر آوردنست ¹⁶³

Dostların gönlünü kırmak düşmanların murâdını hâsıl etmektir.

[34] 127.

هر آنکس که از تو ایمن نیست از وی امین مباش ¹⁶⁴

Senden emîn olmayandan emîn olma.

128.

هر آنکس که از تو ایمن نیست از وی امین مباشعیب خود از دوستان میرس زیرا که ایشان نکویند از دشمنان تفحص کن که تا چه میگویند ¹⁶⁵

'Aybını dostlardan sorma onlar söylemezler; düşmanlardan tahkîk eyle bak neler söylerler.

129.

هر که در میان سخن دیگران افتد تا مایه فضلش بدانند پایه جهلش بشناسند ¹⁶⁶

Başkaları mükâleme ederken kemâlini anlatmak için söze karışan kimsenin rütbe-i cehâletini anlarlar.

130.

برادر که در بند خویشست نه برادرست و نه خویشست ¹⁶⁷

Bir kardeş ki kendi menfa'atini düşünür, ne kardeşdir ne hasım.

[35] Kısım-ı Manzûm

131.

قبا گر حریرست و گر پر نیان بناچار حشوش بود در میان ¹⁶⁸

Libâs her ne kadar ipekden olsa çâresiz içinde zevâ'id de bulunur.

132.

تواضع ز گردن فرازان نکوست گدا گر تواضع کند خوی اوست ¹⁶⁹

Tevâzu', ashâb-ı iktidârda olursa makbûldür. Fakîrin tevâzu' etmesi 'âdeti iktizâsıdır.

133.

مکن تا توانی دل خلق ریش و کر میکی میکی بیخ خویش ¹⁷⁰

Elinden geldiği kadar halkın gönlünü incitme. Eğer incidir isen kendini mahvetmiş olursun.

¹⁶²Fürûğî, *Külliyât-ı Sa'dî: Nasihatü'l-Mülûk*, 11.

¹⁶³Fürûğî, *Külliyât-ı Sa'dî: Nasihatü'l-Mülûk*, 16.

¹⁶⁴Fürûğî, *Külliyât-ı Sa'dî: Nasihatü'l-Mülûk*, 18.

¹⁶⁵Fürûğî, *Külliyât-ı Sa'dî: Nasihatü'l-Mülûk*, 26.

¹⁶⁶Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 586.

¹⁶⁷Rehber, *Gülistân-ı Sa'dî*, 226.

¹⁶⁸Gulam Hüseyin Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh* (Çâphâne-i Hâce, 1359), 6. Metnin bu bölümündeki kaynak ifadelerin tespiti için Gulam Hüseyin Yûsufî tarafından 1359/1981 yılında Tahran'da yayımlanan *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh* isimli eser ile Muhammed Ali Fürûğî'nin 1320/1941 yılında Tahran'da yayımlanan *Külliyât-ı Sâ'dî: Bûstân-ı Sa'dî* isimli eseri kullanılmıştır.

¹⁶⁹Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 7.

¹⁷⁰Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 12.

[36] 134.

ز مستکبران دلاور بترس از آن کاو نترسد ز داور بترس¹⁷¹

Şüc'ân-ı sâhib-i vakârdan havf etme. Allah'dan korkmayandan kork.

135.

مروت نباشد بدی با کسی کزو نیکویی دیده باشی بسی¹⁷²

Çok iyiliğini görmüş olduğun adama kötülük etmek muvâfık-ı şî'âr-ı insâniyyet değildir.

136.

خرابی کند مرد شمشیر زن نه چندان که دود دل پیره زن¹⁷³

Kılıç uruculukda mahâreti olan bir adam kocakarının beddu'âsı kadar îrâs-ı zarar edemez.

137.

بد و نیک مردم چو میبگیرند همان به که نامش به نیکی برند¹⁷⁴

Mâdâm ki insanın iyisi de kötüsü de gelip geçiyor, evlâ olan ismi hayr ile yâd olunandır.

[37] 138.

غریب آشنا باش و سیاح دوست که سیاح جلاب نام نیکوست¹⁷⁵

Garîb-nüvâz ve seyyâh-âşinâ ol. Zîrâ seyyâh, nâşir-i zikr-i cemîldir.

139.

نکو دار ضیف و مسافر عزیز وز آسیبشان بر حذر باش نیز¹⁷⁶

Misâfiri hoşça tut. Fakat zararlarından hazer üzere ol.

140.

ز بیگانه پرهیز کردن نکوست که دشمن توان بود در زی دوست¹⁷⁷

Bîgâneneden ihtirâz etmek vâcibdir. Zîrâ dost kıyâfetinde düşman olması melhûzdur.

141.

خدا ترس باید امانت گزار امین کز تو ترسد امینش مدار¹⁷⁸

Emânetin me'mûr-ı muhâfızı olmaga şâyeste bulunan, Allah'dan havf edendir. Yalnız senden havf eden (Emîn)den emîn olma.

[38] 142.

بر آوردن کام امیدوار به از قیدبندی شکستن هزار¹⁷⁹

Bir muhtâcın, hâcetini görüvermek, bin mahbûsu habsden âzâd eylemekden iyidir.

143.

جوانمرد و خوش خوی و بخشنده باش چو حق بر تو باشد تو بر خلق پاش¹⁸⁰

Sahî, hoş meşreblî ve rahîm ol. Mâdâm ki Cenâb-ı Hak sana ihsân ediyor, sen de halka ihsân et.

¹⁷¹Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 13.¹⁷²Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 13.¹⁷³Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 13.¹⁷⁴Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 13.¹⁷⁵Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 14.¹⁷⁶Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 14.¹⁷⁷Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 14.¹⁷⁸Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 15.¹⁷⁹Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 15.¹⁸⁰Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 16.

144.

¹⁸¹نمرد آنکه ماند پس از وی بجای پل و مسجد و خان و مهمانسرای

Kendinden sonra köprü, mescid, hân, misâfir-hâne gibi müberrât kalan kimse ölmez.

145.

¹⁸²تحمل کند هر کرا عقل هست نه عقلی خشمش کند زیر دست

‘Akıllı olan kıyl ü kâl-i halka tahammül eder. Mağlûb-ı gazab olan ‘âkıl değildir.

[39] 146.

¹⁸³بسا نام نکوی پنجاه سال که يك نام زشتش کند پایمال

Bir hareket-i müstehcene elli yılda kazanılan haysiyyeti bir anda mahveder.

147.

¹⁸⁴مروت نباشد بر افتاده زور برد مرغ دون دانه از پیش مور

Düşmüşe cevri eylemek merdlik değildir. Karıncanın önünden dâneyi alçak kuş kapar.

148.

¹⁸⁵برفتند و هرکس درود آنچه کشت نماند بجز نام نیکو و زشت

Dünyâda kimse bâkî kalmaz. Herkes ekdiğini biçer. Bâkî kalan herkesin mehâsin ve mesâvîsidir.

149.

¹⁸⁶چو بر دشمنی باشد دست رس مرنجانش کو را همین غصه بس

Gâlib olduğun düşmanı incitme. Zîrâ ona mağlûbiyet gussası el verir.

[40] 150.

¹⁸⁷عدو زنده سرکشته پیرامنت به از خون او کشته بر کردند

Düşmanın maktûl olup da vebâli boynunda kalmaktan, ber-hayât bulunup da etrâfında mütehayyirâne dolaşması hayırlıdır.

151.

¹⁸⁸نکردند رغبت هنر پروران بشادئ خویش از غم دیگران

Ashâb-ı ma'ârif, başkaları mağmûm iken kendilerinin mesrûriyyetine râğbet etmezler.

152.

¹⁸⁹طریقت بجز خدمت خلق نیست به تسبیح سجاده و داق نیست

Tarîkat, tesbîh, seccâde ve hırka ile olmayıp halka hidemât-ı mebrûrede bulunmaktır.

153.

¹⁹⁰قدم باید اندر طریقت نه دم که اصلی ندارد دم بی قدم

Tarîkatda sa'y-ı cemîl lâzımdır, kuru söz değil. Zîrâ fi'le çıkarılmayan sözün fâ'idesi yokdur.

¹⁸¹Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 16.¹⁸²Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 23.¹⁸³Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 23.¹⁸⁴Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 24.¹⁸⁵Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 190.¹⁸⁶Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 25.¹⁸⁷Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 25.¹⁸⁸Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 27.¹⁸⁹Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 28.¹⁹⁰Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 28.

[41] 154.

سر پنجه نا توان بر مپیچ که کردست یابد بر آبی بهیچ¹⁹¹

Za'îfin pençesini bükmege kalkışma. Kesb-i iktidâr ederse seni mahveder.

155.

عدو را بکوچک نباشد شمرد که کوه کلان دیدم از سنک خرد¹⁹²

Düşmanı, küçük addetmek câ'iz değildir. Zîrâ küçük taşdan büyük dağ gördüm.

156.

نبینی که با هم چو آیند مور ز شیران جنکی بر آرند شور¹⁹³

Görmez misin ki karıncalar bir yere gelseler arslana galebe etmege muvaffak olurlar.

157.

نه مویی ز ابریشمی کمترست چو پر شد ز زنجیر محکم ترست¹⁹⁴

Kıl, ibrişimden ince olduğu hâlde bir yere gelince zencîrden daha kuvvetli olur.

[42] 158.

مینداز در پای کار کسی که افتد که در پایش افتی بسی¹⁹⁵

Kimseyi tahkîre kalkışma. Olabilir ki tahkîr etdiğin kimseye muhtâc olursun.

159.

خوردکار و انی غم با رخویش نسوزد دلش بر خر پشت ریش¹⁹⁶

Yolcu -hırsız korkusuyla- kendi mâlını düşünür, arkası yaralı merkebe hîç acımaz.

160.

نخواهد که ببند خردمند ریش نه بر عضو مردم نه بر عضو خویش¹⁹⁷

'Âkıl olan ne halkın vücûdunda ne de kendi vücûdunda yara görmek istemez.

161.

یکی را بزندان درش دوستان کجا ماندش عیش در بوستان¹⁹⁸

İnsân muhibbânı mahbesde iken bûstânda zevk ile nasıl meşgûl olabilir?

[43] 162.

پسندی که شهری بسوزد بنار اگر چه سرایت بود در کنار¹⁹⁹

Bir şehir yanıp da bu âfetden kurtulsan sevinir misin?

163.

توانکر خود آن لقمه چون میخورد چو ببند که درویش خون میخورد²⁰⁰

Zengin, fakîrin derd-i fâka ile fevka'l-âde muzdarip olduğunu görürken -ferruh-bâl ile- nasıl it'ame-i nefsiyye el uzatabilir.

¹⁹¹Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 30.¹⁹²Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 30.¹⁹³Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 30.¹⁹⁴Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 30.¹⁹⁵Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 31.¹⁹⁶Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 31.¹⁹⁷Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 32.¹⁹⁸Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 32.¹⁹⁹Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 32.²⁰⁰Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 32.

164.

مکو تندرستست رنجور وار که می پیچد از عضه رنجور وار ²⁰¹

Hastası olan sıhhatdedir deme. Böyle kimse marîz gibi gussalıdır.

165.

سبک پی چو یاران بمنزل رسند نخسبند که و اماندکان از پسند ²⁰²

Evvelce vâsıl-ı menzil olan gayret-verân geride kalan bî-çâregânı düşünmekden uyumazlar.

[44] 166.

خنک روز محشر تن داد کر که در سایه عرش دارد مقر ²⁰³

Mes'ûd, yevm-i kıyâmetde 'arşın sâyesinde müntezil olan 'âdildir.

167.

چو خواهی که فردا بری مهتری مکن دشمن خویشتن کهتری ²⁰⁴

Âhiretde 'azîz olmak ister isen bir 'âcizi kendine düşman etme.

168.

مکن پنجه از ناتوانی بدار که کر بکنندت شوی شرمسار ²⁰⁵

Kimseye cevri eyleme. Zu'afâdan elini çek. Bunlar sana gâlib gelirlerse hacil olursun.

169.

خجالت بود پیش آزادگان بیفتادن از دست افتادگان ²⁰⁶

'Âcizlere mağlûbiyyet 'ind-i 'urefâda mûcib-i hacletdir.

[45] 170.

نکوکار مردم نباشد بدش نورزد کسی بد که نیک آیدش ²⁰⁷

Merd-i mehâsin-şî'âr bir vech ile şenâ'at izhâr etmez. Fenâlık etmeyene kötülük iyi gelmez.

171.

شر انگیز هم در سر شر شود چو کژدم که باخانه کمتر شود ²⁰⁸

Fitne-perver -yuvasına 'avdeti, müyesser olmayan 'akreb gibi- îkâ'-ı fitne sevdâsıyla mahvolup gider.

172.

نه هر آدمی زاده ازدد بهست که ددر آدمی زاده بد بهست ²⁰⁹

Her insân yırtıcı hayvândan iyi değildir. Zîrâ yırtıcı cânver kötü olan benî beşerden hayırlıdır.

173.

بهست ازدد انسان صاحب خرد نه انسان که در مردم افتد چود ²¹⁰

Sâhib-i iz'ân yırtıcı hayvândan iyidir. Yırtıcı hayvân gibi insâna mazarratı dokunan adam iyi değildir.

²⁰¹Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 32.²⁰²Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 32.²⁰³Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 33.²⁰⁴Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 35.²⁰⁵Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 35.²⁰⁶Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 35.²⁰⁷Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 36.²⁰⁸Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 36.²⁰⁹Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 36.²¹⁰Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 36.

[46] 174.

چو انسان نداند بجز خورد و خواب کدامش فضیلت بود بر دواب ²¹¹

Yemek, içmekden başka bir ma'rifeti olmayan kimsenin hayvânâta tercîh için bir fazîleti olamaz.

175.

سوار نکون بخت بی راه رو پیاده بر رفتن بر دزو کرو ²¹²

Doğru gitmeyen, bed-baht atlıdan yayan giden kimse menzil-i maksûda daha evvel varır.

176.

کسی دانه نیک مردی نکاشت کزو خرمن کام دلبر نداشت ²¹³

Hiçbir iyilik tohumunu eken olmamıştır ki ondan harman murâdını kaldırmamış olsun.

177.

نه هرگز شنیدم در عمر خویش که بد مرد را نیکی آمد به پیش ²¹⁴

'Ömrümüzde fenâ kimseye iyilik geldiğini aslâ istimâ' etmedik.

[47] 178.

دل ازار مردم بجز بد ندید بیفتاد و عاجز تراز خود ندید ²¹⁵

Gönül inciden kimse fenâlıktan başka bir şey müşâhede edemediği gibi mevki'-i iktidârdan düşünce cihânda kendinden daha 'âciz bir kimse göremez.

179.

اگر بد کنی چشم نیکی مدار که هرگز نیارد کز انکور بار ²¹⁶

Eğer kötülük etdinse iyilik umma. Zîrâ ılgın ağacı, aslâ üzüm vermez.

180.

نپندارم ای در خزان کشته جو که کندم ستانی بوقت درو ²¹⁷

Ey fasl-ı hazânda arpa eken kimse zannetme ki vakt-i hasâdda buğday biçesin!

181.

درخت زقوم اریجان پروری مپندار هرگز کز و بر خوری ²¹⁸

Zakkûm ağacını kemâl-i ehemmiyet ile terbiye etsen de bu ağaçtan meyve-çîn olacağı sakın ümîd eyleme.

[48] 182.

رطب ناورد چوب خر زهره بار چه تخم افکنی بر همان چشم دار ²¹⁹

Zehir ağacı tâze hurmâ vermez. Ne tohum ekdin ise hemân o tohumun meyvesine muntazır ol.

183.

مزن بانک بر شیر مردان درشت چو با کودکان بر نیای بمشت ²²⁰

Mâdâm ki çocuklarla pençeleşemiyorsun, kahramânlara dürüştâne mu'âmele etmege kalkışma.

²¹¹Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 36.²¹²Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 37.²¹³Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 37.²¹⁴Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 37.²¹⁵Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 37.²¹⁶Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 37.²¹⁷Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 37.²¹⁸Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 37.²¹⁹Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 37.²²⁰Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 38.

184.

نصیحت که خالی بود از غرض جو داروی تلخست دفع مرض²²¹

Garazdan hâlî olan nasîhat, marazı def' husûsunda verilen acı 'ilâc gibidir.

185.

همه تحت و ملکی پذیرد زوال بجز ملک فرمانده ذوالجلال²²²

Âmir-i yegâne olan Cenâb-ı Hüdâ-yı Zü'l-Celâl'in saltanat-ı ilâhiyyesinden gayrı devlet fenâ-pezîr olur.

[49] 186.

کنونت که دستت دستی بزن دگر کی بر آری تو دست از کفن²²³

Şimdi iktidârın var iken nâmını i'lâya çalış. Sonra nasıl kefinden elini çıkarıp ibkâ-yı nâmına hizmet edebilirsiniz?

187.

بر مرد هشیار دنیا خسست که هر مدتی جای دیگر کسست²²⁴

Dünyâ 'âkılın 'indinde kıymetsizdir. Zîrâ her zamân bir başkasının zîr-i tasarrufunda bulunur.

188.

منه بر جهان دل که بیکانه ایست چو مطرب که هر روز در خانه ایست²²⁵

Bî-vefâ olan cihâna i'tibâr eyleme ki hânende gibi her gün bir hânededir.

[50] 189.

نه لایق بود عشق با دلبری که هر بامدادش بود شوهری²²⁶

Her gün başka bir 'âşık peydâ eden nâzenîne gönül vermek lâıyk değildir.

190.

زن از مرد مودی بسیار به سگ از مردم مردم آزار به²²⁷

Kelb, merdüm-âzâr olan adamdan iyi olduğu gibi sâhib-i şer olan erkekden şerîre olmayan karı hayırlıdır.

191.

شکسته متاعی که در دست تست آزان به در دست دشمن درست²²⁸

Düşman elinde bulunan sağlam emti'adan kendi yedinde bulunan metâ'-ı şikeste daha hayırlıdır.

192.

اکر مار زا یذن باردار به از آدمی زاده دیوسار²²⁹

Hâmil olan kadının şeytân sîretli bir veled meydâna getirmekden yılan doğurması hayırlıdır.

[51] 193.

کر انصاف پرسی بد اختر کسپست که در راحتش رنج دیگر کسپست²³⁰

Eğer munsifâne sorar isen bed-baht bir kimsedir ki kendinin râhatıyla başkaları mutazarrır olur.

²²¹Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 39.²²²Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 40.²²³Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 41.²²⁴Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 42.²²⁵Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 42.²²⁶Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 42.²²⁷Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 44.²²⁸Muhammed Ali Fûrûğî, Külliyyât-ı Sa'dî: Bûstân-ı Sa'dî (Çâphâne-i Berûhîm, 1320), 52.²²⁹Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 43.²³⁰Fûrûğî, Külliyyât-ı Sa'dî: Bûstân-ı Sa'dî, 53.

194.

بیاموزی از عاقلان حسن خوی نه چندان که از جاهلی عیب جوی ²³¹

‘Ukalâdan, câhil ‘ayb-cûdan öğrendiğin kadar ahlâk-ı hasene tahsîl edemezsin.

195.

ز دشمن شنو سیرت خود که دوست هر آنچه از تو آید بچشمش نکوست ²³²

Ahlâkının fenâ olup olmadığını düşmandan öğren ki dostunun senden ne zuhûr ederse gözüne güzel görünür.

196.

ستایش سرایان نه یار تواند ملامت کنان دوستدار تواند ²³³

Meddâhân senin dostun olmayıp ta’nân senin muhibbindir.

[52] 197.

وبالست دادن برنجور قند که داروی تلخست بود سودمند ²³⁴

Hastaya acı ‘ilâc fâ’ide-bahş iken şeker vermek muzırdır.

198.

بنزد من آن کس نکو خواه تست که کوید فلان خار در راه تست ²³⁵

Benim ‘indimde o kimse senin hayr-hâhındır ki tutmuş olduğun meslekde fûlân mazarrat var diyerek seni âgâh eder.

199.

بکمره گفتن نکو میروی جفای بزرکست و جور قوی ²³⁶

Yolunu şaşırmış olan kimseye doğru gidiyorsun demek zulm-i ‘azîmdir.

200.

هر آن کس که عیبش نکویی به پیش هنر داند از جاهلی عیب خویش ²³⁷

Yanında ‘aybı söylemeyen kimse cehlinden ‘aybını hüner zanneder.

[53] 201.

مکو شهد شیرین شکر فائقست کسی را که سقمونیا لایقست ²³⁸

Lâyıkı (sakamunyâ) olan kimseye bal tatlıdır, şeker â’lâdır deme.

202.

خداوند دولت غم دین خورد که دنیا بهر حال می بگذرد ²³⁹

Sâhib-i devlet, dîndârâne hareket eder. Zîrâ dünyâ elbette fenâ-yâb olur.

203.

کسی را که بینی ز حق بر کران منه باوی ای خواجه حق در میان ²⁴⁰

Ey ‘azîz! Hak’dan rû-gerdân olan kimseye Hakk’a dâ’ir söz söyleme.

²³¹Yûsufî, Bûstân-ı Sa’dî-Sa’dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 45.

²³²Yûsufî, Bûstân-ı Sa’dî-Sa’dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 45.

²³³Fürûğî, Külliyyât-ı Sa’dî: Bûstân-ı Sa’dî, 55.

²³⁴Yûsufî, Bûstân-ı Sa’dî-Sa’dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 45.

²³⁵Yûsufî, Bûstân-ı Sa’dî-Sa’dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 46.

²³⁶Yûsufî, Bûstân-ı Sa’dî-Sa’dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 46.

²³⁷Yûsufî, Bûstân-ı Sa’dî-Sa’dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 46.

²³⁸Yûsufî, Bûstân-ı Sa’dî-Sa’dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 46.

²³⁹Yûsufî, Bûstân-ı Sa’dî-Sa’dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 49.

²⁴⁰Yûsufî, Bûstân-ı Sa’dî-Sa’dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 49.

204.

²⁴¹دریغست با سفلہ گفتن علوم کہ ضایع شود تخم در شورہ بوم

Edânîye ta'lîm-i 'ulûm etmek lâyük değildir. Zîrâ çorak yerde tohum zâyî' olur.

[54] 205.

²⁴²ہمی تا بر آید بتدبیرکار مدارای دشمن بہ از کارزار

Bir işin tedbîr ile tesviyesi mümkün oldukça düşman ile hoş geçinmek kavgâ etmekden hayırlıdır.

206.

²⁴³چو نتوان عدو را بقوت شکست بنعمت بیاید در فتنہ بست

Düşmanı, kuvvet-i kâhire ile mahvetmek mümkün olmazsa bâb-ı fitneyi para ile seddetmeğe çalışmalıdır.

207.

²⁴⁴کراندیشہ باشد ز خصمت کزند بتعوذ احسان زیانش ببند

Hasmının îkâ' edeceği zarardan korkuyor isen ihsân ile dilini tut.

208.

²⁴⁵عدو را بجای حسک زر بریز کہ احسان کند کند دندان تیز

Düşmanın yoluna (demir diken) yerine altın saç. Zîrâ ihsân keskin dişi kör eder.

[55] 209.

²⁴⁶مراعات دشمن چنان کن کہ دوست کہ ویرا بفرصت توان کند پوست

Düşmana dost gibi ri'âyet et. Vakt-i fırsatta postunu çıkarmak kolaydır.

210.

²⁴⁷بتدبیر رستم در آید بہ بند کہ اسفندیارش نجست از کمند

Rüstem - ki İsfendiyâr gibi bir kahramân kemendinden kurtulamamışdır- hüsn-i tedbîr ile elde edilebilir.

211.

²⁴⁸حذر کن ز پیکار کمتر کسی کہ از قطرہ سیلاب دیدم بسی

Zu'afâ ile mücâdelede ihtiyât-kârâne hareket eyle. Zîrâ katreden sel peydâ olduğunu çok gördüm.

212.

²⁴⁹مزن تا توانی بر ابرو کرہ کہ دشمن اگر چہ زبونو دوست بہ

Hasma -mümkün olduğu kadar- çîn-i cebîn gösterme. Düşman zebûn olsa da dost olması hayırlıdır.

[56] 213.

²⁵⁰و کر زو توانا تری در نبرد نہ مردیست با ناتوان زورکرد

Eğer cenkde ondan ziyâde yiğit isen o hâlde dahi 'âcize izhâr-ı celâdet etmek merdlik değildir.

²⁴¹Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 49.²⁴²Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 50.²⁴³Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 50.²⁴⁴Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 50.²⁴⁵Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 50.²⁴⁶Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 50.²⁴⁷Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 50.²⁴⁸Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 50.²⁴⁹Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 50.²⁵⁰Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 50.

214.

اکر پیل زوری و کر شیر چنک بنزدیک من صلح بهتر که چنک²⁵¹

Fil kuvvetli, arslan pençeli isen de benim 'indimde cenkden sulh daha iyidir.

215.

اکر صلح خواهد عدو سر مپیچ و کر چنک جوید عنان بر مپیچ²⁵²

Eğer düşman musâlahaya rağbet ederse istiğnâ etme, 'akd-ı sulh et. Eğer mücâdele etmek ârzûsunda bulunursa cenkden de yüz çevirme.

216.

که کر وی بیند درکار زار ترا قدر و هیبت شود صد هزار²⁵³

Düşman, sulha rağbet edip cenkden i'râz ederse senin kadr ü şânın yüz kat ziyâde olur.

[57] 217.

توهم چنک را باش جون کینه خاست که با کینه ور مهربانی خطاست²⁵⁴

Düşmanın 'adâveti iştîdâd ederse cenge hâzır ol, zîrâ kîn sâhibi ile muhabbet üzere bulunmak hatâdır.

218.

چو با سفله کویی بلطف و خوشی فزون کرددش کبر و کردن کشی²⁵⁵

Alçağa rıfk ile söz söyleyince kibr ü nahveti artar.

219.

چو دشمن در آمد بعجز از درت بدر کن ز دل کین و خشم از سرت²⁵⁶

Düşman kemâl-i 'acz ile kapına gelip 'arz-ı istîmân edince gönlünden 'adâveti, beyninden gazabı çıkar.

220.

ز تدبیر پیر کهن بر مکرد که کار آزموده بود سال خورد²⁵⁷

Gün görmüş ihtiyârların re'yinden yüz çevirme, zîrâ çok yaşayan sâhib-i tecrübe olur.

[58] 221.

بیندیش در قلب هیجا مفر چه دانی کز ان که باشد ظفر²⁵⁸

Kalb-gâh-ı ma'rekede hatt-ı ric'atini düşün. Galebe kimin tarafında kalacağını ne bilirsin!

222.

برای جهانديکدان کار کن که صید آزمودست کرک کهن²⁵⁹

Cihân-dîdelerin re'yiyle 'amel eyle. Zîrâ koca kurd sayd husûsunda pek mâhirdir.

223.

جوانان شایسته بخت ور ز گفتار پیران نه پیچند سر²⁶⁰

Tâlî'i yâver olan gençler ihtiyârların nasîhatıyla 'âmil olurlar.

²⁵¹Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 50.²⁵²Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 50.²⁵³Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 50.²⁵⁴Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 50.²⁵⁵Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 50.²⁵⁶Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 51.²⁵⁷Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 51.²⁵⁸Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 51.²⁵⁹Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 52.²⁶⁰Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 52.

224.

هر آن کو قلم رانورزید و تیغ بر و کر بمیرد مکوای دریغ²⁶¹

Sâhib-i seyf veyâ sâhib-i kalem olmayan kimseye ölse de acıma.

[59] 225.

اگر دشمنی پیش کیرد ستیز بشمشیر تدبیر خوانش بریز²⁶²

Eğer düşman 'inâd ederse kılıç gibi olan tedbîr ile mahvına sa'y eyle.

226.

چو دشمن بد شمن شود مشغول تو با دوست بنشین بآرام دل²⁶³

Düşman düşmanla meşgûl iken sen dost ile sadr-nişîn-iistirâhat ol.

227.

کرت خویش دشمن شود دوستدار ز تلبیش ایمن مشو زینهار²⁶⁴

Düşmanın akrabâsı 'arz u dâd ederse de hîlesinden sakın emîn olma.

228.

منه در میان راز باهر کسی که جاسوس همکاسه دیدم بسی²⁶⁵

Herkese sırrını ifşâ etme. Câsûsun mahrem-i bezm olduğunu çok gördüm.

[60] 229.

چو کاری بر آید بلطف و خوشی چه حاجت بتندی و کردن کشی²⁶⁶

İyilikle hâsıl olacak işi zûr ile görmege kalkışmaga ne hâcet!

230.

غم خویش در زندگی خور که خویش بمرده نپردازد از حرص خویش²⁶⁷

Hayâtda iken levâzım-ı âhiretini düşün ki hasım, kemâl-i hırsından mîrâs derdine düşüp ölü ile tekayyüd etmez.

231.

نخواهی که باشی پراکنده دل پراکند کانرا ز خاطر مهل²⁶⁸

Muzdaribü'l-hâl olmagı istemez isen âzürde-dilleri hâtırdan çıkarma.

232.

بپوشیدن ستر درویش کوش که ستر خدایت بود پرد پوش²⁶⁹

Fakîrin 'iyâlini ilbâsa sa'y eyle ki cenâb-ı Hakkın lutfu da senin sebab-i rahmetin olsun.

[61] 233.

مکردان غروب از درت بی نصیب مبادا که کردی بدرها غریب²⁷⁰

Garîbi kapından me'yûsen döndürme. Olmaya ki sen de garîbâna devr-i ebvâb edersin.

²⁶¹Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 53.

²⁶²Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 54.

²⁶³Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 54.

²⁶⁴Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 55.

²⁶⁵Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 56.

²⁶⁶Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 56.

²⁶⁷Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 57.

²⁶⁸Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 57.

²⁶⁹Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 57.

²⁷⁰Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 57.

234.

بزرگی رساند بمحتاج خیر که ترسد که محتاج گردد بغيرت ²⁷¹

Zengin, bîgâneye muhtâc olurum korkusuyla erbâb-ı ihtiyâca bezl-i ihsân eder.

235.

بحال دل خستگان در نکر که روزی دلت خسته باشد مکر ²⁷²

Âzürde-dillerin hâline nigâh-ı merhamet ile nazar et ki bir gün olur ki sen de hasta olursun.

236.

درون فروماندگان شاد کن زروز فروماندگی یاد کن ²⁷³

Bî-çârelerin gönlünü ele alarak memnûn etmege gayret eyle. Bunlar gibi giriftâr-ı fakr olabileceğini unutma.

[62] 237.

پدر مرده را سایه بر سرفکن غبارش بیفشان و خارش بکن ²⁷⁴

Yetîmi sâye-i himâyene alıp tozunu silk, tatyîb-i hâtırına sa'y et.

238.

چو بینی یتیمی سر افکنده پیش مده بوسه بر روی فرزند خویش ²⁷⁵

Yetîmi -derd-i pederle- mağmûm görür iken ferzendini takbîl etme.

239

الا تا نکرید که عرش عظیم بلرزد همی چون بکرید یتیم ²⁷⁶

Yetîmi ağlatmayınız ki ağlarsa 'arş-ı azîm titrer.

240.

مشو تا توانی ز رحمت بری که رحمت بر ندت چو زحمت بری ²⁷⁷

Kâdir oldukça zu'afâya ihsân eyle ki ihsân edersen sana da ihsân ederler.

[63] 241.

کره بر سر بند احسان مزن که این زرق و شیدست و آن مکر و فن ²⁷⁸

Fûlân riyâ-kâr, fûlân hîle-bâz diye kîse-i ihsânı bağlama.

242.

تو مرد زبان نیستی کوش باش ²⁷⁹

Mâdâm ki söz ehli değılsin, müstemi'inden ol.

243.

بد و نیك را بذل كن سیم و زر که این کسب خیرست و آن دفع شر ²⁸⁰

İyiye kötüyeye bezl-i ihsân eyle ki bu bâ'is-i kesb-i hayr, o bâdî-i def'-i şerdir.

²⁷¹Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 57.²⁷²Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 57.²⁷³Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 58.²⁷⁴Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 58.²⁷⁵Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 58.²⁷⁶Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 58.²⁷⁷Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 58.²⁷⁸Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 59.²⁷⁹Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 60.²⁸⁰Yûsufî, Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh, 60.

244.

خنك آنكه در صحبت عاقلان بیاموزد اخلاق صاحب دلان ²⁸¹

Mes'ûd o kimsedir ki encümen-i sohbet-i 'ukalâda ahlâk-ı marziyye-i ehl-i dili öğrenir.

[64] 245.

همه وقت پر دار مشک و سبوی که پیوسته در ده روان نیست جوی ²⁸²

Cemî' zamânda kırbanı, destini boş bırakma. Zîrâ köyün ırmağı dâ'imâ akmaz.

246.

بیکیار بر دوستان زر میاش وز آسیب دشمن براندیشه پاش ²⁸³

Mâ-melekini dostlarına birden bezl etme. Düşmanın şerrinden emîn olma.

247.

ره نیک مردان آزاده کیر چو استاده دست افتاده کیر ²⁸⁴

Kerîmü'ş-şiyem olan küberâ-yı ümmetin mesleğini tut. İktidârın oldukça zu'afânın mu'îni ol.

248.

جورنده که خیرش بر آید ز دست به از صائم الدهر دنیا پرست ²⁸⁵

Dünyâ-perest olan sâ'imü'd-dehrden, oruç tutmadığı hâlde hidemât-ı mebrûrede bulunan hayırlıdır.

²⁸¹Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 60.²⁸²Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 61.²⁸³Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 61.²⁸⁴Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 62.²⁸⁵Yûsufî, *Bûstân-ı Sa'dî-Sa'dî-nâme: Tashîh ve Tavzîh*, 63.